

PRAĆENJE I IZVEŠTAVANJE O PRAVIMA DETETA U SRBIJI

Centar za prava deteta

***PRAĆENJE I IZVEŠTAVANJE
O PRAVIMA DETETA U SRBIJI***

PRAĆENJE I IZVEŠTAVANJE O PRAVIMA DETETA U SRBIJI

po Fakultativnim protokolima uz Konvenciju o pravima deteta

Beograd, 2010.

PRAĆENJE I IZVEŠTAVANJE O PRAVIMA DETETA U SRBIJI

po Fakultativnim protokolima uz Konvenciju o pravima deteta

Izdavač

Centar za prava deteta
Beograd, Skenderbegova 20/12
011 33 44 170
www.cpd.org.rs
office@cpd.org.rs

Za izdavača

Ivana Stevanović

Urednik svih izdanja

Ivana Stevanović

Lektura/korektura

Tanja Bogičević

Dizajn

Rastko Toholj

Štampa

„Radunić“, Beograd

Tiraž 300

ISBN 978-86-83109-47-0

Štampano 2010. godine

Izradu Izveštaja pomogli su

Save the Children Norway i Save the Children Sweden.

Redd Barna
Save the Children Norway

Rädda Barnen
Save the Children Sweden

Sadržaj

Uvod

O Koaliciji za monitoring prava deteta	9
O procesu izveštavanja	10
O državnim izveštajima	11
O publikaciji	11

Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji

Zaključna zapažanja Komiteta za prava deteta: Republika Srbija	15
Uvod.	15
Praćenje stanja i obaveštavanje	16
Sprovođenje Fakultativnog protokola o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji u skladu sa opštim principima Konvencije o pravima deteta, posebno sa čl. 1, 11, 21, 32, 33, 34, 35. i 36. Konvencije	18
Podaci o trgovini decom i iskorišćavanju dece u pornografiji i prostituciji u Republici Srbiji	27
Opšte mere primene.	29
Prevenција.	45
Zabrana i srodna pitanja	54
Zaštita prava žrtava	62
Međunarodna pomoć i saradnja.	69
Ostale relevantne zakonske odredbe	71

Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o učešću dece u oružanim sukobima

Zaključna zapažanja Komiteta za prava deteta: Republika Srbija	77
Uvod	77
Pozitivni aspekti	78
Praćenje stanja i obaveštavanje	78
Naredni izveštaj	79
Opšte mere primene	80
Prevenција regrutacije i upotreba dece u ratnom stanju	85
Promovisanje javnog značaja principa Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima deteta o učešću dece u oružanim sukobima	91
Zabrana i srodna pitanja	101
Zaštita prava dece žrtava	103
Međunarodna pomoć i saradnja	104

Prilozi

Učešće dece u praćenju ostvarivanja Fakultativnih protokola uz Konvenciju o pravima deteta	107
Fakultativni protokol o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji – Lista pitanja koja treba uzeti u obzir prilikom razmatranja inicijalnog izveštaja Srbije (CRC/C/OPSC/SRB/1)	114
Fakultativni protokol o učešću dece u oružanim sukobima – Lista pitanja koja treba uzeti u obzir prilikom razmatranja inicijalnog izveštaja Srbije (CRC/C/OPAC/SRB/1)	117

Uvod

O Koaliciji za monitoring prava deteta

Koalicija organizacija građanskog društva (OGD) za monitoring prava deteta (u daljem tekstu: Koalicija) zajedničke aktivnosti započela je u drugoj polovini 2007. godine u okviru procesa pripreme Alternativnog inicijalnog izveštaja o ostvarivanju Konvencije o pravima deteta u Srbiji. Aktivnosti Koalicije nastavljene su i nakon podnošenja i predavljanja tog Izveštaja pred Komitetom za prava deteta, početkom 2008. godine. Nastavak saradnje ogledao se u izradi Alternativnih izveštaja o sprovođenju Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima deteta o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji, i Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima deteta o učešću dece u oružanim sukobima za period 2003–2007. godine.

Centar za prava deteta koordinisao je aktivnosti Koalicije na tom planu, a u procesu pripreme navedenih Izveštaja aktivno su učestvovalе sledeće organizacije: Beogradski centar za ljudska prava; JAZAS, Beograd; VelikiMali, Pančevo; ASTRA, Beograd; Atina, Beograd; Centar za integraciju mladih, Beograd; Familia, Beograd. Ostali članovi Koalicije podržali su aktivnosti vezane za proces izveštavanja.

Paralelno, Centar za prava deteta podržavao je i koordinisao rad Dečje koalicije za učešće u izveštavanju po Fakultativnim protokolima uz Konvenciju o pravima deteta. U njenom radu su učestvovali članovi kluba DX (grupa dece i mladih koja aktivno deluje u okviru Centra za prava deteta), deca iz beogradskih osnovnih škola koja su uključena u projekat

„Stvarnost i naše mesto u njoj”, deca uključena u programe organizacija VelikiMali, Centar za integraciju mladih, Kancelarije za mlade opštine Palilula i Centra za zaštitu odojčadi, dece i omladine u Zvečanskoj.

O procesu izveštavanja

Država Srbija podnela je Komitetu za prava deteta izveštaje o sprovođenju Fakultativnih protokola. U decembru 2009. godine Koalicija OGD dostavila je Komitetu Alternativne izveštaje o sprovođenju Fakultativnih protokola u 2008. godini.

U postupku razmatranja izveštaja najpre su dijalog sa Komitetom za prava deteta na presesiji održanoj 2. februara 2010. godine imali predstavnici Koalicije, predstavnici Dečje koalicije i delegacija Zaštitnika građana koju je predvodila zamenica zaštitnika građana za prava deteta. Komitet je nakon tog sastanka uputio državi Liste pitanja na koje je odgovoreno tokom perioda februar–maj 2010. godine. Zasedanje na kojem je država imala dijalog sa Komitetom održano je 26. maja 2010. godine. Nakon toga, Komitet je uputio Republici Srbiji preporuke za dalje unapređenje položaja dece i izvršavanje obaveza preuzetih ratifikacijom ova dva međunarodna ugovora.

O državnim izveštajima

Državni izveštaji o primeni Fakultativnih protokola i ovog puta nisu pripremljeni na participativnoj osnovi. Bez obzira na to što je u periodu razmatranja Inicijalnog izveštaja Republike Srbije o sprovođenju Konvencije o pravima deteta pojačana saradnja nadležnog ministarstva¹ i OGD, u procesu izrade izveštaja nije bilo saradnje. S druge strane, Ministarstvo je uključilo OGD u pripremu Jedinstvenog (osnovnog) dokumenta za Srbiju.

Oba državna izveštaja pokazuju isti osnovni nedostatak – sadrže detaljan (nekada i predetaljan) opis pravnog uređenja ali se ne bave praksom i ostvarivanjem prava, i ne sadrže podatke na osnovu kojih bi se mogao sagledati realan domet prikazanih normi. Izveštaji nisu nakon izrade bili dostupni široj javnosti.

O publikaciji

Pripremljena publikacija sadrži Alternativne izveštaje o primeni oba Fakultativna protokola, Preporuke Komiteta za prava deteta i Liste pitanja, date za oba Fakultativna protokola kao i kratak opis aktivnosti dečje koalicije i njihove predloge na koji način bi ostvarivanje pojedinih prava moglo da se unapredi. Tekst sadrži i nekoliko napomena urednika publikacije koji imaju za cilj ili dodatno pojašnjenje teksta ili iznošenje novih činjenica koje smatra relevantnim a koje su se pojavile u periodu od završetka pisanja prezentovanih dokumenata.

¹ Do 2006. godine nadležno ministarstvo bilo je Ministarstvo za inostrane poslove, a od 2006. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava.

Publikacija je koncipirana tako da se, za oba Protokola, na početku nalaze uvodne odredbe Preporuka Komiteta koje daju podatke o procesu izveštavanja. Nakon toga dati su završni delovi Preporuka koji se odnose na obaveze države u pogledu objavljivanja Preporuka i daljeg izveštavanja. Slede delovi Alternativnog izveštaja i Preporuka Komiteta grupisanih po pitanjima² u skladu sa smernicama za pripremu izveštaja koje je dao Komitet.³ Na kraju publikacije, kao prilozi, nalaze se Liste pitanja i više informacija o učešću dece u procesu izveštavanja.

² Delovi Alternativnog izveštaja su na sivim, a Preporuke Komiteta na ružičastim stranama.

³ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G06/450/97/PDF/G0645097.pdf?OpenElement>

http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.OPAC.2_en.pdf

**Fakultativni protokol
uz Konvenciju o pravima
deteta o prodaji dece,
dečjoj prostituciji i dečjoj
pornografiji**

Zaključna zapažanja Komiteta za prava deteta: Republika Srbija

Komiteo je razmotrio inicijalni izveštaj Republike Srbije po Fakultativnom protokolu o prodaji dece, dečijoj prostituciji i dečijoj pornografiji (CRC/C/OPSC/SRB/1/Add.1) na svom 1506. sastanku održanom 26. maja 2010. godine, (videti CRC/C/SR.1506) i usvojio na svom 1541. sastanku održanom 11. juna 2010. godine sledeća zaključna zapažanja.⁴

Uvod

Komiteo pozdravlja podnošenje inicijalnog izveštaja države članice i odgovore na njegov spisak pitanja (CRC/C/OPSC/SRB/Q/1/Dopuna 1). Komiteo i pored toga žali što izveštaj države članice nije pratio uputstva za izveštavanje po Fakultativnom protokolu.

Komiteo podseća državu članicu da ova zaključna zapažanja treba čitati u skladu sa njegovim prethodnim zaključnim zapažanjima o inicijalnom izveštaju države članice po Konvenciji o pravima deteta („Konvencija”) (CRC/C/SRB/CO/1 usvojena 6. juna 2008. godine) i zaključnim zapažanjima o inicijalnom izveštaju države članice po Fakultativnom protokolu o učešću dece u oružanim sukobima (CRC/C/OPAC/SRB/CO/1 usvojenim 11. juna 2010. godine).

⁴ CRC/OPSC/SRB/CO/1

Praćenje stanja i obaveštavanje

Praćenje stanja

Komitet preporučuje da država članica preduzme sve odgovarajuće mere da obezbedi potpuno sprovođenje ovih preporuka tako što će ih, između ostalog, preneti nadležnim državnim ministarstvima, Narodnoj skupštini, Vrhovnom sudu i centralnim i lokalnim vlastima na odgovarajuće razmatranje i dalje postupanje.

Obaveštavanje o Zaključnim zapažanjima

Komitet preporučuje da usvojeni izveštaj i pismeni odgovori predati od strane države članice i preporuke usvojene s tim u vezi (zaključna zapažanja) budu široko dostupni javnosti, organizacijama civilnog društva, omladinskim grupama, profesionalnim grupama, medijima i deci, uključujući i putem Interneta (ali ne samo na taj način), kako bi se razvila rasprava i svest o Fakultativnom protokolu, njegovoj primeni i nadgledanju sprovođenja.

Napomena:

Do izlaska iz štampe ove publikacije država nije učinila dostupnim preporuke navedenim subjektima na preporučeni način.

Sledeći izveštaj

U skladu sa članom 12, stav 2, Komitet traži od države članice da dalje informacije o primeni Fakultativnog protokola uključi u svoj kombinovani drugi i treći periodični izveštaj po Konvenciji o pravima deteta, u skladu sa članom 44 Konvencije, za koji je kao datum podnošenja određen 12. mart 2013. godine.

Sprovođenje Fakultativnog protokola o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji u skladu sa opštim principima Konvencije o pravima deteta, posebno sa čl. 1, 11, 21, 32, 33, 34, 35. i 36. Konvencije

Definicija deteta

Zakonodavstvo republike Srbije nema zakon koji sadrži opštevažeću definiciju pojma dete, već se taj pojam izvodi preko definisanja pojma potpune poslovne sposobnosti. U skladu sa Ustavom i odredbama Porodičnog zakona definisano je da se punoletstvo stiče sa navršениh osamnaest godina, pa se „detetom” može smatrati svako ljudsko biće mlađe od tog uzrasta. Punoletstvom lice stiče potpunu poslovnu sposobnost (čl. 11. PZ). Potpuna poslovna sposobnost, pre navršene osamnaeste godine, može se steći stupanjem u brak i roditeljstvom. U prvom slučaju odluku o sticanju potpune poslovne sposobnosti donosi sud kada su za to ispunjeni zakonom propisani uslovi (član 11. st. 2 i 3. PZ).

Krivični zakonik pod pojmom maloletno lice podrazumeva „lice koje nije navršilo osamnaest godina”. Pored pojma maloletnog lica (član 112. stav 10. KZ), kao jedinstvenog, generičkog pojma, Krivični zakonik definiše i izraz „dete” (lice koje nije navršilo četrnaest godina, član

112. stav 8. KZ), odnosno „maloletnik” (lice koje je navršilo četrnaest godina, a nije navršilo osamnaest godina, član 112. stav 9. KZ).

Iste definicije sadrži i Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica (čl. 2. i 3).

Nediskriminacija

Osim Ustavom i posebnim Zakonima u kojima se reguliše zaštita diskriminacije u oblasti koje oni uređuju, u Srbiji postoje dva zakona koja se bave naročito diskriminacijom: Zakon o zaštiti od diskriminacije⁵ i Zakon o zabrani diskriminacije osoba sa invaliditetom.⁶ Zakonom o zaštiti od diskriminacije predviđeno je da postoji poseban Poverenik za zaštitu ravnopravnosti (čl. 28. do 40. Zakona o zaštiti od diskriminacije) koga bira Narodna skupština. Poverenik je, između ostalog, nadležan da podnosi prekršajne prijave zbog povrede prava iz zakona i da u svoje ime, a za račun oštećenog, podnese tužbu zbog povrede prava iz zakona. Odredbe zakona koje se odnose na Poverenika stupaju na snagu 1.1.2010. i on bi trebalo da bude imenovan u roku od 60 dana od tog momenta.

Zakon o zaštiti od diskriminacije usvaja sledeću definiciju: „izraz 'diskriminacija i diskriminatorno

Napomena:
Poverenik
za ravnopravnost
imenovan je u maju 2010.
godine ali još uvek nema
odgovarajuće prostorije
i službu za svoje
aktivnosti.

⁵ Službeni glasnik RS, br. 22/2009.

⁶ Službeni glasnik RS, br. 33/2006.

postupanje' označavaju svako: „neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva) u odnosu na lica ili grupe kao i na članove njihovih porodica, ili njima bliskih lica, na otvoren ili prikriven način, a koja se zasniva na rasi, boji kože, precima, državljanstvu, nacionalnoj pripadnosti ili etničkom poreklu, jeziku, verskim ili političkim ubedenjima, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, imovnom stanju, rođenju, genetskim osobenostima, zdravstvenom stanju, invalididitetu, bračnom i porodičnom statusu, osuđivanosti, starosnom dobu, izgledu, članstvu u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama, odnosno pretpostavljenim ličnim svojstvima...” (čl. 2. st. 1. Zakona o zabrani diskriminacije).

Bez obzira na to što su poslednjih godina usvojeni neophodni zakonski propisi, pitanje diskriminacije ostaje jedan od najvećih problema u Srbiji. U tom smislu najviše su ugroženi Romi i deca sa smetnjama u razvoju. Grupacija koja je u poslednje vreme naročito ugrožena jesu povratnici u Srbiju na osnovu sporazuma o readmisiji. To su često deca koja ne govore srpski jer su odrasla u zemlji odakle su vraćena, bivaju vraćena u delove zemlje odakle nisu potekli i često bez pratnje roditelja. Ovakva situacija čini ih veoma vulnerabilnim i u riziku od kršenja prava koja se štite Fakultativnim protokolom o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji (U daljem tekstu: Protokol).

Najbolji interesi deteta

Iako postoji načelna zaštita najboljih interesa deteta definisana Porodičnim zakonom⁷ u članu 6, određeni broj strateških dokumenta, među kojima je i *Strategija borbe protiv trgovine ljudima u Republici Srbiji*, ne sprovode dosledno ovaj princip.

Pravo na život, opstanak i razvoj

Pravo na život zaštićeno je Ustavom Srbije, a štiti se i velikim brojem krivičnopравnih odredbi kojima se definiše biće pojedinih krivičnih dela poput: ubistva (čl. 113. KZ), teškog ubistva (čl. 114. KZ), ubistva deteta pri porođaju (čl. 116. KZ), navođenje na samoubistvo i pomaganje u samoubistvu (čl. 119. KZ), teške telesne povrede (čl. 121. KZ) i dr. Činjenica maloletstva kod nekih od navedenih krivičnih dela oformljuje njegov kvalifikovani oblik, a zakonodavac za takve situacije predviđa strožije kažnjavanje učinioca (npr. kod krivičnih dela: teško ubistvo, navođenje na samoubistvo i pomaganje u samoubistvu i teška telesna povreda).

Međutim, kada govorimo o pravu na život, opstanak i razvoj treba naročito skrenuti pažnju na nedostatak odgovarajućih mera u periodu reintegracije dece žrtava nekog od oblika eksploatacije koji su predmet Protokola.

⁷ Službeni glasnik RS, br. 18/2005

Izražavanje mišljenja deteta kome će se pridavati značaj

—*Konvencija o pravima deteta, član 12*—

Učešće dece u postupcima kada se odlučuje o njihovim pravima definirano je članom 65. Porodičnog zakona. Međutim, još uvek ne postoji dovoljno razumevanje, odnosno dovoljno dobra operacionalizacija ovog principa, a čemu doprinosi i nedostatak konkretnog i efikasnog pravnog sredstva za zaštitu ovog prava.

Nezakonito odvođenje i zadržavanje deteta u inostranstvu

—*Konvencija o pravima deteta, član 11*—

Srbija je ratifikovala Konvenciju o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice dece 20. juna 1991. godine. Centralni izvršni organ za sprovođenje Konvencije je Ministarstvo pravde. Međutim, služba koja bi trebalo da se bavi ovim poslovima ne radi efikasno. Podatak o broju procesuiranih predmeta je nedostupan.

Pravo deteta na zaštitu od eksploatacije u radu

—*Konvencija o pravima deteta, član 32*—

Zaštita deteta od eksploatacije pružena je u skladu sa članom 32. Ustava RS a posebne mere zaštite razrađene su Zakonom o radu. Međutim, da li se i u kojoj meri sprovode mere zaštite ostaje nepoznato jer ne postoje odgovarajući mehanizmi za praćenje. Ono što je izvesno i najviše zabrinjava jeste još uvek veoma razvijeno crno tržište radne snage. Kada dete koje radi nije i formalno, odnosno zvanično zaposleno ono nema nikakvu

zaštitu. Postoje još dve grupe dece koja su prepoznatljiva kao deca koja su radno eksploatisana, a da takođe ne postoje adekvatni mehanizmi zaštite i podrške: deca koja žive i/ili rade na ulici i deca koja rade u poljoprivrednim domaćinstvima. Istraživanje o deci ulice sprovedeno tokom 2006. godine ukazuje na to da dece ulice ima po većim gradovima Srbije i da je njihov broj konstantno oko 400, od čega ih je polovina u Beogradu.⁸

Pravo deteta na zaštitu od nezakonite upotrebe narkotika i psihotropnih supstanci

—*Konvencija o pravima deteta, član 33*—

Poslednjih godina u Srbiji primećeno je povećanje dostupnosti narkotika deci u školama. Jedna od mera koje je Srbija preduzela radi suzbijanja ove pojave i radi sprečavanja nasilja u školama bila je uvođenje „školskog policajca”. Takođe, Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja⁹ koji je donet 31.8.2009. godine sadrži eksplicitnu zabranu i predviđa kažnjavanje učenika za „podstrekavanje, pomaganje, davanje učeniku i upotreba alkohola, duvana, narkotičkog sredstva ili psihoaktivne supstance” (čl. 113), odnosno zabranu i odgovornosti zaposlenih za „podstrekavanje na upotrebu narkotičkog sredstva ili psihoaktivne supstance kod učenika ili njeno omogućavanje, davanje ili neprijavlivanje nabavke i upotrebe” (čl. 141).

⁸ Istraživanje sa decom ulice iz kojeg je proizašla publikacija „Deca govore” sprovedeno je u organizaciji Centra za prava deteta tokom 2006. godine u saradnji sa Centrom za integraciju mladih, a uz podršku Save the Children UK.

⁹ *Službeni glasnik RS*, br. 72/2009

Krivičnim zakonikom predviđeno je i kažnjavanje za neovlašćenu proizvodnju i stavljanje u promet opojnih droga (čl. 246. KZ), neovlašćeno držanje opojnih droga (čl. 246a KZ) i omogućavanje uživanja opojnih droga (čl. 247. KZ).

Pravo deteta na zaštitu od seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja

—*Konvencija o pravima deteta, član 34*—

Seksualna eksploatacija dece sankcioniše se kroz nekoliko krivičnih dela. Tako je eksploatacija dece u pornografske svrhe bila sankcionisana kroz krivično delo prikazivanje pornografskog materijala i iskorišćavanje dece za pornografiju iz čl. 185 KZ, a od septembra 2009. godine kroz krivično delo prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje dece za pornografiju. Krivični zakonik predviđa i krivično delo podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa (član 183. KZ), posredovanje u vršenju prostitucije (član 184. KZ). Izmenama i dopunama krivičnog zakonika 2009. godine ustanovljena su i dva nova krivična dela: navođenje maloletnog lica na prisustvovanje polnim radnjama (član 185a KZ) i iskorišćavanje računarske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnom licu (član 185b KZ).

Prevenција i zaštita dece od seksualne eksploatacije deo je šireg sistema zaštite dece od zlostavljanja i zanemarivanja koji je definisan Opštim protokolom za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja. Ovaj sistem je detaljnije opisan u delu „Opšte mere primene”.

Otmica, prodaja i trgovina decom i zaštita dece od svih drugih oblika iskorišćavanja

—Konvencija o pravima deteta, čl. 35. i 36—

Na planu zaštite dece od trgovine preduzet je veliki broj aktivnosti tokom prethodnog perioda. Uz podršku *Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju* (OEBS) definisan je sistem zaštite u koji je uključen veliki broj subjekata. Na odgovarajućim mestima u izveštaju biće dat detaljniji pregled krivičnog zakonodavstva i strateških dokumenata u ovoj oblasti kao i dostupni podaci.

Opšta zapažanja – pozitivni aspekti

Komitet s uvažavanjem prima k znanju usvajanje sledećih pravnih i ostalih mera:

- Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica (2005);
- Izmena Krivičnog zakonika i Zakonika o krivičnom postupku (2009);
- Nacionalnog akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima za period 2009–2011; i
- Nacionalne strategije za sprečavanje i zaštitu dece od nasilja (2008) i Akcioni plan za njeno sprovođenje (2010).

Komitet dalje s uvažavanjem prima k znanju da je država članica ratifikovala:

- Fakultativni protokol o učešću dece u oružanim sukobima u januaru 2003. godine;
- Konvenciju Saveta Evrope o merama protiv trgovine ljudima (2005) u aprilu 2009. godine; i
- Konvenciju Saveta Evrope o sajber kriminalu (2001) u aprilu 2009. godine.

Podaci o trgovini decom i iskorišćavanju dece u pornografiji i prostituciji u Republici Srbiji

Tačni podaci o dimenzijama, specifičnim oblicima pojave i karakteristikama dece žrtava prodaje i iskorišćavanja u pornografiji i prostituciji u Republici Srbiji ne mogu se dati, s obzirom na to da ne postoji jedinstveni sistem evidentiranja i praćenja navedenih pojava, jer svako od ovlašćenih ministarstava ima svoj sistem evidentiranja i praćenja koji nije sinhronizovan sa ostalima. U pomenutim oblastima važan izvor podataka predstavljaju istraživanja koja su sprovele pojedine naučne institucije i organizacije građanskog društva. Međutim, najveći broj ovih istraživanja odnosi se na posredna saznanja javnosti i stručnjaka o ovim pojavama. Podaci više ukazuju na stavove i senzibilisanost javnosti nego na pojavne oblike, karakteristike i obim ovih pojava. Takođe, podaci o deci identifikovanim žrtvama su nepouzdati jer se najčešće zbirno pokazuju rezultati koji se odnose i na žene i na decu.

Važan izvor podataka o trgovini decom i iskorišćavanju dece u pornografiji i prostituciji u Republici Srbiji predstavljaju istraživanja koja su sprovodile akademske institucije, Međunarodne organizacije (Save the Children UK, OEBS) i brojne domaće OGD (ASTRA, Viktimološko društvo Srbije, Centar za prava deteta).

Baza podataka

Iako zapaža dalje unapređenje u domenu prikupljanja podataka, posebno kroz DevInfo bazu, i da su sprovedena neka istraživanja u oblastima pokrivenim Fakultativnim protokolom, Komitet ostaje zabrinut zbog nepostojanja sistematskog i centralizovanog mehanizma za prikupljanje podataka svrstanih, između ostalog, po starosti, polu, etničkoj ili socijalnoj pripadnosti i urbanim/seoskim područjima.

Komitet preporučuje da država članica centralizuje i dalje razvije svoj mehanizam za sistematsko prikupljanje podataka kako bi se delotvorno analizirao, pratio i ocenjivao uticaj zakona, politika i programa za sva polja pokrivena Fakultativnim protokolom. Taj mehanizam bi trebalo da sadrži podatke o počiniocima i žrtvama prodaje dece, dečije prostitucije i dečije pornografije. Podatke bi trebalo rasporediti, između ostalog, po prirodi prestupa i po starosti, polu, etničkoj ili društvenoj pripadnosti, urbanim/seoskim područjima, naročito vodeći računa o deci koja su posebno ranjiva da postanu žrtve prestupa navedenih u Fakultativnom protokolu. Komitet, takođe, preporučuje da država članica preduzme dalja istraživanja u oblastima pokrivenim Fakultativnim protokolom kako bi identifikovala osnovne uzroke i razmere prodaje dece, dečije prostitucije i dečije pornografije.

Opšte mere primene

Zakonodavstvo

U Republici Srbiji ratifikovani međunarodni ugovori se neposredno primenjuju. Ali, bez obzira na to što Republika Srbija pripada monističkom pravnom sistemu, u praksi domaćih organa međunarodni propisi se direktno primenjuju u zanemarljivom broju slučajeva, što nameće obavezu državnih organa da usklade domaće zakonodavstvo sa međunarodnim normama i standardima. Uvođenje novih rešenja je sporo i nije uvek praćeno punom koordinacijom relevantnih ministarstava i Narodne skupštine kao zakonodavnog tela, odnosno doslednom razradom adekvatnih mehanizama implementacije.

Najvažniji rezultati koji su postignuti na zakonodavnom planu do sredine 2009. godine kada je finalizirana izrada ovog dokumenta jesu:

- Godine 2006. donet je Ustav koji izričito govori o pravima deteta, prvi put u ustavnopravnoj istoriji Republike Srbije. Najvišim pravnim aktom zagarantovano je pravo na slobodan razvoj ličnosti. Prema Ustavu, ljudski život je neprikosnoven (u Republici Srbiji nema smrtne kazne), fizički i psihički integritet je nepovrediv, niko ne može biti držan u ropstvu ili u položaju sličnom ropstvu. Svaki oblik trgovine ljudima je zabranjen. Zabranjen je prinudni rad. Seksualno i ekonomsko iskorišćavanje lica koje je u nepovoljnom položaju smatra se prinudnim radom. Deca uživaju ljudska prava primereno svom uzrastu i duševnoj zrelosti. Deca su zaštićena od fizičkog, psihičkog,

ekonomskog i svakog drugog iskorišćavanja ili zloupotrebe. Deca mlađa od 15 godina ne mogu biti zaposlena niti, ako su mlađa od 18 godina, mogu da rade na poslovima štetnim po svoje zdravlje ili moral.

Usvojen je i veliki broj važnih zakona od kojih izdvajamo:

- Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja zabranjuje fizičko nasilje i vređanje ličnosti dece, odnosno garantuje pravo deteta (učenika) na zaštitu od diskriminacije i nasilja (2009);
- Porodičnim zakonom ustanovljena je obaveza države da preduzme sve potrebne mere za zaštitu deteta od zanemarivanja, fizičkog, seksualnog i emocionalnog zlostavljanja, te od svake vrste eksploatacije, kao i obaveza svih dečjih zdravstvenih i obrazovnih ustanova, ustanova socijalne zaštite, pravosudnih i drugih sudskih organa, udruženja i građana da obaveste javnog tužioca ili organ starateljstva o potrebi i razlozima za zaštitu prava deteta. Porodični zakon, takođe, ustanovljava pravo deteta na nezavisno zastupanje u slučajevima kolizije interesa deteta i zakonskog zastupnika deteta. Porodični zakon uvodi specijalizaciju sudija za postupanje u porodičnim stvarima i predviđa obaveznu edukaciju sudija iz oblasti prava deteta (2005);
- Zakonom o zdravstvenoj zaštiti garantovano je pravo svakog pacijenta da zdravstvenu zaštitu ostvaruje uz poštovanje najvišeg mogućeg standarda ljudskih prava i vrednosti. Na taj način, prvi put, dete-pacijent ima garantovano pravo na fizički i psihički integritet i na bezbednost svoje ličnosti, kao i na uvažavanje njegovih moralnih, kulturnih, religijskih i filozofskih ubeđenja (2005);

- Zakon o radu sadrži posebne odredbe koje se odnose na to da se radni odnos može zasnovati sa licem koje ima najmanje 15 godina života; da lice mlađe od 18 godina života može da zasnuje radni odnos samo uz saglasnost roditelja, usvojitelja, ili staratelja i to ako takav rad ne ugrožava njegovo zdravlje, moral i obrazovanje, odnosno ako takav rad nije zabranjen zakonom (2005);
- Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, radi posebne zaštite ličnosti maloletnih lica kao oštećenih, odnosno oštećenih koji se saslušavaju kao svedoci u krivičnom postupku, izričito predviđa uvođenje posebne specijalizacije svih aktera krivičnog postupka (sudija koji predsedava većem, javni tužilac, istražni sudija, policijski službenik i punomoćnik oštećenog) u slučaju kada se sudi punoletnim učiniocima 27 taksativno nabrojanih krivičnih dela, odnosno u svim onim slučajevima kada to proceni specijalizovani javni tužilac. Takođe, zakon sadrži nova dokazna pravila koja su doživela značajne procesne modifikacije i to, pre svega, u svetlu zaštite maloletnog oštećenog lica (usvojen 2005, u primeni od 1. januara 2006).
- Krivični zakonik (sa Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2009. godine) propisuje široku lepezu krivičnih dela koja mogu biti učinjena „na štetu dece i maloletnika”, a u cilju njihove krivičnopravne zaštite (usvojen 2005. godine, u primeni od 1. januara 2006);

- Zakonik o krivičnom postupku (iz 2005, sa Zakonom o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku iz 2009. godine) jasno propisuje pravila vezana za prijavljivanje sumnje da je učinjeno krivično delo koje se goni po službenoj dužnosti;
- Zakon o policiji uvodi specijalizaciju policijskih službenika koji postupaju u slučaju krivičnih dela na štetu maloletnih lica (2005);
- Zakon o azilu (iz 2007, u primeni od 1. aprila 2008. godine) pod pojmom *maloletnik bez pratnje* podrazumeva stranca koji nije navršio osamnaest godina života i koji, prilikom ulaska u Republiku Srbiju, nema ili je nakon ulaska u nju ostao bez pratnje roditelja ili staratelja. Prema odredbama ovog zakona, *maloletniku bez pratnje* će se, pre podnošenja zahteva za azil, odrediti staratelj koji mora prisustvovati njegovom saslušanju. Lice koje traži azil i lice kome je odobren azil ima pravo na besplatno osnovno i srednje obrazovanje i pravo na socijalnu pomoć, u skladu sa posebnim propisom. Takođe, lice koje traži azil i lice kome je odobren azil u Republici Srbiji imaju jednaka prava na zdravstvenu zaštitu, u skladu sa propisima kojima je uređena zdravstvena zaštita stranaca;
- Zakon o putnim ispravama utvrđuje da dete mora imati svoju putnu ispravu, a zahtev za izdavanje mora da bude potpisan od strane oba roditelja (2008);
- Zakon o matičnim knjigama nalaže da se rođenje deteta prijavi najkasnije 15 dana od dana rođenja. Ako je dete rođeno mrtvo, ta činjenica se mora prijaviti u roku od 24 sata od rođenja. S druge strane, relevantne odredbe Zakona o upisu u matičnu knjigu umrlih utvrđuju

da se smrt mora prijaviti u roku od tri dana od trenutka kada je lice umrlo i da se mora podneti potvrda zdravstvene ustanove u kojoj je osoba umrla ili lekara koji je utvrdio činjenicu smrti, ukoliko se smrt dogodila van zdravstvene ustanove. Takođe, ovim zakonom utvrđuju se način upisa u matične knjige dece rođene u prevoznim sredstvima, dece nepoznatih roditelja i rođenja dece bez roditeljskog staranja (2009);

- Novim Zakonom o strancima u okviru člana 28, utvrđeni su uslovi za odobrenje privremenog boravka strancu koji je žrtva krivičnog dela trgovina ljudima i istom se obezbeđuje odgovarajući smeštaj, ishrana i osnovni životni uslovi (u primeni od 1. aprila 2009. godine);
- Zakonom o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima predviđen je izuzetak od pravila o nemogućnosti izručenja sopstvenih državljana u situaciji postojanja multilateralnih i bilateralnih sporazuma o istom – Ministarstvo pravde RS pokrenulo je inicijativu o zaključenju sporazuma o izručenju osumnjičenih za organizovani kriminal sa zemljama bivše Jugoslavije, koji bi omogućili izručivanje i sopstvenih državljana, odnosno lica sa dvojnim državljanstvom (2009);
- Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o javnom informisanju iz 2009. godine članom 92b st. 4. predviđene su visoke novčane kazne za privredni prestup osnivača javnog glasila ako sadržaj javnog glasila, koji može ugroziti razvoj maloletnika, nije jasno i vidno naznačen, odnosno ako je maloletnik učinjen prepoznatljivim u objavljenoj informaciji koja je podesna da povredi njegovo pravo ili interes (u vezi sa članom 41. st. 2. i 3. Zakona o javnom informisanju).

Napomene:

U maju 2010. godine Narodna Skupština usvojila je Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja.¹⁰

Juna 2010. godine usvojen je Zakon o elektronskoj komunikaciji.¹¹ Odredbama ovog zakona, pored ostalog, regulišu se i pitanja: bezbednosti i integriteta elektronskih komunikacionih mreža i usluga, tajnosti elektronskih komunikacija, zakonitog presretanja i zadržavanja podataka. Očekujemo da primena ovog zakona doprinese unapređenju sistema prevencije i zaštite dece od mogućih zloupotreba upotrebom savremenih komunikacija i tehnologija, pre svega, njihovoj zaštiti od iskorišćavanja u pornografske svrhe.

Sistem zaštite

Mogli bismo reći da se sprovođenje obaveza preuzetih ratifikacijom Protokola¹² i zaštite dece odvija na dva koloseka koji su međusobno

¹⁰ *Službeni glasnik RS* – Međunarodni ugovori, br. 1/2010

¹¹ *Službeni glasnik RS*, br. 45/2010

¹² Sprovođenje Protokola nije u nadležnosti samo jednog ministarstva. Sistem zaštite dece od prodaje, iskorišćavanja u prostituciji i pornografiji kao i od svih drugih oblika zlostavljanja, zanemarivanja i nasilja u nadležnosti je 5 ministarstva. To su Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo rada i socijalne politike, Ministarstvo pravde, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo prosvete, a za praćenje i izveštavanje nadležno je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava. Sva ova Ministarstva u koordinaciji se bave sprovođenjem obaveza u odnosu na Protokol.

povezani. Prvi je borba protiv trgovine ljudima.¹³ U ovoj oblasti deca se još uvek tretiraju kao podgrupa bez dovoljnog obraćanja pažnje na posebnosti njihovog svojstva i zaštite. U cilju sagledavanja specifičnosti potreba deteta i unapređenja sistema njihove zaštite, tokom 2009. godine u koordinaciji Centra za prava deteta i uz podršku Save the Children UK u Srbiji „Program za borbu protiv trgovine decom u Jugoistočnoj Evropi” formirana je radna grupa koja je izradila Model Strategije koji se odnosi na decu. Ovaj model pored prevencije i zaštite dece od trgovine obuhvata i prevenciju i zaštitu dece od iskorišćavanja u prostituciji i pornografiji.

Inače, Strategija borbe protiv trgovine ljudima u Republici Srbiji trgovinu decom tretira kao potpitanje trgovine ljudima tako da se mere i aktivnosti predviđene Strategijom, a koje se odnose na punoletna lica, primenjuju i na decu (maloletna lica) žrtve trgovine. Takođe, i pored uspostavljenog Nacionalnog mehanizma za borbu protiv trgovine ljudima koji okuplja relevantne aktere i koji u velikoj meri unapređuje postojeću saradnju na suzbijanju trgovine i pomoći žrtvama, ovako postavljen sistem nedovoljno prepoznaje potrebe i pojedine oblike trgovine koji specifično pogađaju decu.¹⁴

Drugi kolosek borbe je definisan Nacionalnim planom akcije za decu¹⁵ u okviru jednog od prioriteta (tj. ciljeva): Zaštite dece od zlostavljanja i

¹³ Strategija borbe protiv trgovine ljudima u RS, *Službeni glasnik RS*, br. 111/2006 od 12. decembra 2006. godine.

¹⁴ Postojeći sistem pomoći i podrške žrtvama trgovine u Republici Srbiji prevashodno je kreiran prema potrebama žena koje su uključene u prekograničnu trgovinu u cilju komercijalne seksualne eksploatacije.

¹⁵ Nacionalni plan akcije za decu usvojila je Vlada Republike Srbije 2004. godine.

zanemarivanja. U okviru aktivnosti na tom planu, u koordinaciji Saveta za prava deteta i uz podršku UNICEF-a, svih 5 relevantnih Ministarstva kontinuirano sprovodi aktivnosti radi zaštite dece. U okviru definisanog sistema akcenat je na uspostavljanju neophodnih mehanizama saradnje i procedura koje svaki sistem treba da primeni da bi se postigla efikasna zaštita dece od svih oblika zlostavljanja i zanemarivanja. U tom cilju usvojen je Opšti protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja (2005), a zatim i posebni protokoli za ustanove socijalne zaštite (2006), obrazovno-vaspitni sistem (2007), policiju (2007), sistem zdravstvene zaštite (2009) i pravosuđe (2009).

Uočeni problemi u sistemu zaštite dece od prodaje i iskorišćavanja u pornografiji i prostituciji:

- Nepostojanje sveobuhvatne strategije za sprečavanje trgovine decom i iskorišćavanje dece u pornografiji i prostituciji;
- Nizak nivo svesti među građanima, a posebno među decom, o problemu trgovine decom i iskorišćavanje dece u pornografiji i prostituciji;
- Nedovoljno razvijen nacionalni sistem zaštite dece od trgovine i iskorišćavanje dece u pornografiji i prostituciji;
- Nerazvijen informacioni sistem za prikupljanje podataka o trgovini decom i iskorišćavanju dece u pornografiji i prostituciji;
- Nedovoljna zastupljenost teme trgovine decom, iskorišćavanja dece u pornografiji i prostituciji u redovnom školskom programu osnovnih i srednjih škola;

- Nedovoljna zastupljenost sistematičnih i dugoročnih programa prevencije za decu posebno ugroženih grupa (deca sa smetnjama u razvoju, deca sa invaliditetom, deca bez roditeljskog staranja, deca pripadnici nacionalnih manjina, deca ilegalni migranti, deca u postupku readmisije, deca koja žive i rade na ulici, deca bez regulisanog pravnog subjektiviteta);
- Nedovoljno definisane procedure za identifikaciju dece žrtava i proaktivnih pristupa za pronalaženje potencijalnih žrtava;
- Nepostojanje skloništa i alternativnih rešenja za smeštaj dece žrtava;
- Nepostojanje specijalizovanih programa zaštite i reintegracije namenjenih deci žrtvama;
- Nepostojanje procedura za dugoročno praćenje oporavka i resocijalizacije dece žrtava;
- Nepostojanje programa podrške i osnaživanja porodica dece žrtava.

Napomena:
Zaključkom Vlade Republike Srbije od 11. marta 2010. godine usvojen je Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja (2010–2012). Usvojeni Akcioni plan kroz Specifični cilj: Razvijanje delotvornih multisektorskih i multidisciplinarnih mreža za sprečavanje i zaštitu dece od zlostavljanja, zanemarivanja i iskorišćavanja definiše, između ostalih, i aktivnost: Pripremiti i usvojiti Nacionalnu strategiju za borbu protiv trgovine decom.

Zakonodavstvo

Komitet podseća državu članicu da njeno zakonodavstvo mora da odgovori preuzetim obavezama u vezi sa prodajom dece, što je koncept sličan, ali ne i identičan trgovini ljudima, kako bi se adekvatno primenila odredba Protokola koje se odnosi na prodaju dece.

Opšti principi Konvencije o pravima deteta

—članovi 2, 3, 6 i 12—

Komitet konstatuje da su opšti principi Konvencije o pravima deteta donekle uzeti u obzir u sprovođenju Fakultativnog protokola, posebno u naporima da se rešava situacija dece koja su naročito osetljiva, prevashodno romske dece. Međutim, Komitet je zabrinut zbog upornog diskriminatorskog odnosa prema deci, posebno romskoj deci, deci sa invaliditetom i izbegloj i interno raseljenoj deci koji može da utiče na njihovu zaštitu i onemogućiti ih da u punoj meri uživaju prava zagarantovana Fakultativnim protokolom. Osim toga, Komitet je zabrinut da se dečji stavovi ne uzimaju u obzir u svim stvarima koja se njih tiču, uključujući razvoj politika i programa.

Komitet preporučuje da se opšti principi Konvencije o pravima deteta, naročito principi o nediskriminaciji i poštovanju dečjih stavova, uključe u sve mere države članice za sprovođenje odredaba Fakultativnog protokola, naročito u vezi sa decom koja su posebno osetljiva na prekršaje iz Fakultativnog protokola. On dalje poziva državu članicu da osigura da se u obzir uzimaju stavovi dece u svim sudskim ili upravnim postupcima.

Nacionalni plan akcije

Primećujući da nacrt Nacionalnog plana akcije za decu 2010–2015 (NPA) odražava neke preporuke Komiteta date posle dijaloga o inicijalnom izveštaju o sprovođenju Konvencije iz 2008. godine (CRC/C/SRB/CO/1), Komitet je zabrinut što nacrt NPA, u trenutnoj verziji, ne tretira sveobuhvatno sve oblasti na koje se odnosi Fakultativni protokol.

Komitet preporučuje da država članica, uz konsultacije i saradnju sa svim relevantnim zainteresovanim faktorima, uključujući decu i civilno društvo:

- uvrsti u nacrt NPA sva pitanja obuhvaćena u Fakultativnom protokolu, uključujući zaštitu dece od pornografije preko Interneta;
- obezbedi adekvatne ljudske resurse i novčana sredstva za njegovu primenu i obezbedi delotvornu primenu svih odredbi Fakultativnog protokola uzimajući u obzir Deklaraciju i Agendu za akciju i globalno angažovanje usvojene na prvom, drugom i trećem Svetском kongresu protiv seksualne eksploatacije dece održanim u Štokholmu, Jokohami i Rio de Žaneiru 1996. godine, 2000. godine, odnosno 2008. godine.

Napomena:

U toku su pripreme izmena i dopuna Nacionalnog plana akcije za decu za period 2010–2015. od strane Saveta za prava deteta Vlade RS. Ove izmene trebalo bi da obuhvate izradu i usvajanje Nacionalne strategije za prevenciju i zaštitu dece od trgovine i iskorišćavanja dece u pornografiji i prostituciji (kao samostalnog strateškog dokumenta ili dela opšte strategije koja se tiče ove problematike) kao jednu od aktivnosti, a u okviru prioriteta NPA koji se odnosi na zaštitu dece od zanemarivanja, iskorišćavanja i nasilja.

Koordinacija i evaluacija

Komitet prima k znanju ulogu Ministarstva za ljudska i manjinska prava da prikuplja informacije od svih relevantnih vladinih tela i mehanizama i nevladinih organizacija sa ciljem da se koordinira ostvarivanje prava deteta i primena Fakultativnog protokola. Međutim, Komitet je zabrinut zbog toga što Ministarstvo ne raspolaže dovoljnim ljudskim, finansijskim i tehničkim resursima, a nedostaje mu i mehanizam ili postupak za evaluaciju sprovođenja Fakultativnog protokola na nacionalnom i lokalnim nivoima.

Komitet ohrabruje državu članicu da osposobi ili ojača institucionalni mehanizam za delotvornu koordinaciju između ministarstava i centralnih i lokalnih organa, i u konsultacijama sa organizacijama civilnog društva, kako bi stvorila sistematski i dosledan pristup rešavanju pitanja obuhvaćenih Fakultativnim protokolom. Telo za koordinaciju bi trebalo da obezbedi periodično nadgledanje i evaluiranje preduzetih mera i upotrebi rezultate za dalje razvijanje strategije i politike u oblastima koje pokriva Fakultativni protokol. Komitet poziva državu članicu da obezbedi telu za koordinaciju adekvatne ljudske, finansijske i tehničke resurse kako bi ono delotvorno ispunilo svoju ulogu.

Širenje informacija i jačanje svesti

Komitet ceni mnogobrojne aktivnosti usmerene na širenje informacija i jačanje svesti koje sprovodi država članica u saradnji sa međunarodnim, međuvladinim i nevladinim organizacijama po pitanju trgovine ljudima. Međutim, Komitet ostaje zabrinut što naponi da se ojača svest o Fakultativnom protokolu nisu sistematski, ne pokrivaju sve oblasti Fakultativnog protokola i što deca, uključujući decu iz manjinskih sredina, u institucijama, izbeglice i interno raseljene, kao i roditelji, nemaju dovoljno znanja o rizicima narušavanja prava deteta koja su zagarantovana Fakultativnim protokolom i o strategijama da se zaštite deca od ovakvih povreda.

Komitet poziva državu članicu:

- da nastavi da široko upozna javnost sa odredbama Fakultativnog protokola, posebno decu i njihove porodice, između ostalog, kroz integrisanje odbredbi Fakultativnog protokola u školski program na svim nivoima obrazovnog sistema i putem prikladnih sredstava posebno kreiranih za decu; i
- da, u saradnji sa civilnim društvom, i u skladu sa članom 9. stav 2. Fakultativnog protokola, intenzivira i promoviše jačanje svesti kod šire javnosti, uključujući i kod dece, kroz informisanje svim prikladnim sredstvima, obrazovanjem o štetnim posledicama svih prestupa pomenutih u Fakultativnom protokolu i da podstakne učešće zajednice, i posebno dece i dece žrtava oba pola, u ovakvim programima za jačanje svesti, informisanje i obrazovanje.

Obuka

Konstatujući da se odvijaju neke aktivnosti obuke o trgovini ljudima, Komitet je zabrinut što ove aktivnosti ne uključuju sve profesionalne stručnjake koji rade za decu i sa decom i što one adekvatno ne obuhvataju sve odredbe Fakultativnog protokola.

Komitet preporučuje da država članica:

- odredi adekvatne i ciljno opredeljene resurse za razvoj programa i sredstava za obuku za sve oblasti pokrivena Fakultativnim protokolom za sve relevantne profesionalne stručnjake i širu javnost; i
- nastavi i ojača svoje aktivnosti obuke, uključujući razvoj programa i sredstava za obuku, pokrivajući sve oblasti Fakultativnog protokola za profesionalne stručnjake, uključujući medicinsko osoblje, službenike institucija socijalne zaštite, policiju, javne tužioce, sudije, medije i druge zainteresovane grupe profesionalaca.

Nezavisno nadgledanje

Konstatujući uz uvažavanje uspostavljanje Kancelarije zamenika Ombudsmana sa specijalnim odgovornošću praćenja i odbrane prava dece, Komitet žali zbog njenih ograničenih kapaciteta i manjka znanja dece i njihovih roditelja o ulozi te kancelarije.

Komitet preporučuje da država članica obezbedi Kancelariji zamenika Ombudsmana dovoljno finansijskih, ljudskih i tehničkih resursa za ispunjavanje njenog mandata, uključujući i nadgledanje ostvarivanja

prava dece shodno Fakultativnom protokolu. Komitet dalje preporučuje da država članica rasprostrani znanje o ulozi zamenika Ombudsmana i obezbedi da deca imaju poverljiv i deci prilagođen pristup mehanizmu za registraciju pritužbi o povredi njihovih prava.

Određivanje sredstava

Iako svestan da opšta budžetska sredstva ministarstava, agencija, opština i lokalnih vlasti pokrivaju pitanja relevantna za decu, Komitet žali što relevantna tela nisu odredila adekvatna i konkretna finansijska sredstva za sprovođenje Fakultativnog protokola.

Komitet poziva državu članicu da prilikom planiranja svog nacionalnog budžeta rasporedi adekvatne finansijske i ljudske resurse konkretno za sprovođenje Fakultativnog protokola kako bi se pokrile sve ključne oblasti istraživanja, politike i strateškog razvoja, jačanja svesti i obuke, prevencije i zaštite.

Uloga i doprinos civilnog društva

Komitet pozdravlja Memorandum o saradnji sa nevladnim sektorom iz 2009. godine koji će povećati i pospešiti doprinos organizacija civilnog društva u kreiranju i sprovođenju politike. Međutim, Komitet žali zbog činjenice da civilno društvo i nevladine organizacije nisu bile uključene u proces konsultacija koji je vodio do priprema inicijalnog izveštaja države članice o sprovođenju Fakultativnog protokola.

Komiteet preporučuje da se država članica u potpunosti konsultuje sa civilnim društvom, uključujući i dečje organizacije, o raznim aspektima primene Fakultativnog protokola, uključujući o razvoju politike i zakona, planiranju i budžetiranju vladinih programa, nadgledanju i evaluiranju. Komiteet ohrabruje državu članicu da podrži organizacije civilnog društva, uključujući nevladine organizacije, da grade svoje kapacitete i da u potpunosti iskoristi iskustvo i stručnost organizacija civilnog društva koje rade na pitanjima koja pokriva Fakultativni protokol.

Prevenција

Informisanost dece o pravima iz Protokola, načinima njihovog kršenja i načinima na koji mogu da se zaštite je značajan deo prevencije. Radi sagledavanja informisanosti dece i njihovih stavova po nekima od pitanja relevantnih za primenu Protokola, kako je navedeno u uvodnom delu, Centar za prava deteta je uključio decu u proces izveštavanja. Koalicija dece je kroz istraživanje došla do podataka koji će biti prikazani na narednim stranama.

Bilo je značajno da se vidi koliko su deca upoznata sa osnovnim pojmovima vezanim za Protokol i kako ih razumeju. Sva deca koja su učestvovala u fokus grupama čula su za pojam trgovine ljudima, međutim, njihovo razumevanje pojma je veoma šaroliko (jedino deca korisnici organizacije VelikiMali nisu bili upoznati sa značenjem ovog termina). U svim grupama prva asocijacija na pojam trgovine ljudima je bila trgovina organima („rasprodaja unutrašnjih organa”, „krađu ljude i prodaju njihove organe ili ih koriste kao robove”), i u odnosu na to su deca ispoljili posebnu zabrinutost. Ali deca su prepoznala da su i prošnja i prostitucija povezane sa trgovinom („Ljudi dolaze u kolima sa crnim staklima i uzimaju decu sa ulice pa ih tretiraju kao životinje, i onda ih prodaju ljudima koji isto imaju neke loše namere”). Neki od odgovora sugerišu da deca prepoznaju prodaju dece kao metod nelegalnog usvojenja („možda ih prodaju nekome ko nema decu”).

Deci reč „eksploatacija” najčešće nije dovoljno poznata. Deca su najčešće pod pojmom eksploatacije imala u vidu upravo prodaju tj. trgovinu ljudima („Ja mislim da je to premeštanje nečega na neko drugo mesto, npr. prebacivanje robova”, „Eksploatacija? Pa sama reč kaže, to je trgovina ljudima”).

Bilo je i drugih primera među kojima su preovlašivali trgovina organima, korišćenje dece za prošnju i razni oblici robovskog rada („*To je obično kad mali Romi prose*”, „*Bukvalno im ne daju da jedu, to se zove volontiranje*”).

Preovlađujući odgovor u svim fokus grupama na pitanje od koga su čuli o opasnostima od eksploatacije dece bilo je – mediji. Potom su navođeni roditelji i vršnjaci, a na poslednjem mestu je škola, kao institucija koju su učesnici ocenjivali kao slabo aktivnu po pitanju informisanja o tim pitanjima („*U školi ne pričamo o tako ozbiljnim stvarima, ni sa nastavnicima ni ovako, kao kada bismo mi sad na odmoru uzeli da pričamo o, šta ja znam, eksploataciji*”). Zanimljivo je da su deca navela i organizacije građanskog društva kao izvor informacija o problemima vezanim za Protokol (navodili su primere radionica koje su organizovane radi upoznavanja dece sa ovim problemima). Internet se takođe pokazao kao važan izvor informacija („*Čuo sam da ima neka Internet strana na kojoj je lista tih sumnjivih oglasa i brojeva telefona*”, „*Odemo na Gugl pa vidimo da li je ta firma ili agencija neka poznata*”).

Pedofilija je izraz koji je bio prilično dobro poznat većini dece s kojom smo razgovarali, osim nekolicini dece iz Svratišta, međutim nakon kratkog objašnjenja značenja ove reči i deca iz Svratišta su razumela o čemu je reč („*To je kad odrasli seksualno zlostavlja manju decu*”, „*Bio je nedavno na vestima onaj sveštenik što je vršio pedofiliju nad nekom decom*”, „*Jednom je u busu pored mene seo neki čovek i počeo da mi priča o nekim igricama da dođem kod njega da igram, i tražio mi broj telefona*”).

Deca su bila upoznata sa terminom pornografija. Razlike su se pojavile jedino u tome da li su deca pod tim podrazumevala samo video snimke i filmove ili i fotografije („*To je snimanje nekih seksualnih odnosa*”, „*Teranje na*

neželjene seksualne odnose, pa te onda neko snima”, „Neko stavi kameru u WC, pa onda pusti snimke na Internet”, „Pornografija je kad neko ne želi da se slika”, „Kad se vidi nečija privatnost pa se to objavi”.

Što se tiče dostupnosti ovih proizvoda na kioscima, pokazalo se da deca ne obraćaju pažnju na kioske i da li se tamo može lako doći do pornografskih materijala. Međutim, izneto je puno primera aktivne uključenosti same dece u pravljenu pornografskih snimaka. U svakoj fokus grupi su nam pričali o tome kako se njihovi vršnjaci snimaju međusobno mobilnim telefonima, dobrovoljno ili pod raznim vrstama prinude, pa onda šire te snimke najčešće preko Interneta ili bluetooth-a, pri čemu ima i onih koji sami dele sopstvene erotske snimke i obnažene fotografije (*„Neke dve devojčice su maltretirale treću i snimale je, ali su bile toliko glupe da stave taj snimak na Youtube pa su ih sve otkrili”, „Slikaju se same sa drugaricama pa puštaju preko bluetooth-a u školi”, „Ma meni je kul da snimaju sami sebe, ali šta ima to da dele okolo?”*).

Kada su u pitanju mediji poput televizije i Interneta bilo je od značaja videti kako se deca (i odrasli u njihovoj okolini prema sudu dece) odnose na upozorenja u vidu minimalnih godina za gledanje određenih programa.

Odgovor je bio jednoglasan – starosna ograničenja „ama baš” niko ne poštuje: niti se deca osvrću na njih, niti odrasli kontrolišu da li deca gledaju sadržaje obeležene kao neprikladne za njihov uzrast. Deca će mnogo pre koristiti neke druge izvore informacija prilikom procenjivanja da li je neki film za njih ili nije (*„Oni kol’ko puta preteruju za neki film, a u njemu nema ništa da kažem opasno ili perverzno, samo crnci psuju”, „Ma stoput su gledali roditelji tako nešto zajedno sa mnom”, „Ja potražim u novinama ili na Internetu nešto o tom filmu ako mi se gleda”, „Meni je strašan onaj kviz*

Trenutak istine, pola toga su krivična dela i bolesti neke, ali to nisam videla da ima ograničenje za godine”).

Tema u fokus grupama je bila i kako se deca ponašaju u određenim situacijama koje ih potencijalno izlažu riziku, a s tim u vezi je bilo značajno da saznamo koliko deca znaju o rizicima uopšte i o načinima na koji neko može da dođe u opasnost da postane žrtva eksploatacije.

Deca su najčešće pominjala otmicu od strane nepoznatih ljudi kao način na koji se postaje žrtva („*Stanu kola pa te pitaju gde se neka ulica nalazi, pa te pitaju da li možeš sa njima da im pokažeš gde je to*”). Ostali načini im nisu prepoznatljivi na prvi mah, ali su nakon izvesnog vremena navođeni i lažni oglasi za posao, kao i ucena od strane poznatih osoba („*To se dešava mladim i glupim ljudima, naivnim, i onima koji su u nekim finansijskim problemima, ili je njihova porodica nešto uradila pa kidnapuju dete da bi namirili dug*”, „*Čitao sam da je najkritičnije kod oglasa za posao ako piše da nije potreban strani jezik, a radi se u inostranstvu*”, „*To isto može preko Interneta da ti se desi, kad ti se neko predstavi da je mlađi nego što jeste, pa te uzme za roba*”). Termin „vrbovanje” (radi vršenja krivičnih dela, prostitucije ili radi nekog drugog vida eksploatacije) deci nije poznat, ili misle da je to sinonim za iskorišćavanje. Međutim, nakon objašnjenja pojma pokazalo se da im je poznata njegova suština („*Daju im novac za neke sitne radnje, pa im posle traže nešto krupnije, pa ih ucenjuju*”, „*Priča mu neke lepe priče, a u stvari ništa od tog nema*”).

U okviru iste teme razgovaralo se i o tome kako se deca ponašaju u komunikaciji putem Interneta i da li primenjuju neke mere predostrožnosti da bi zaštitili sebe i svoje identite od eventualnih zloupotreba. Pitanja

vezana za Internet obuhvatila su i njihova dosadašnja iskustva, odnosno da li su se susretali sa ljudima koji su ih ugrozili na neki način (dosađivali, pretili, predlagali susrete i sl).

Svi učesnici fokus grupa koji koriste Internet rekli su da svoje lične podatke (adresa, broj telefona) nikad ne odaju preko Interneta. Isto tako sva deca su ispoljila veliki oprez i otpor prema mogućnosti da se sastanu sa nepoznatom osobom sa kojom su prethodno komunicirala putem Interneta. U slučaju i da pristanu na takvo upoznavanje, hteli bi da to bude na nekom javnom prometnom mestu i uz prisustvo neke druge poznate osobe („*Ja bih odmah pomislio da je neki pedofil ako kaže da voli istu muziku kao ja i da voli sve isto kao ja, ne verujem u takvu slučajnost*”, „*Tebi slike sa profila sve govore, može se sa slika videti da li je neko stvaran ili nije*”, „*Ako neko ima mnogo zajedničkih prijatelja sa tobom, to ne mora ništa da znači, jer on može svima da pošalje poziv a da zapravo ne zna nikog od njih*”).

Među neprijatnostima koje su doživljavali deca su navela pokušaje nekih starijih korisnika Interneta da im se približe, pri čemu su sama deca vrlo brzo prekidala komunikaciju (čim bi osetili nešto sumnjivo). Ono gde im je mnogo teže da se odbrane jeste dosađivanje i proganjanje preko Interneta od strane vršnjaka („*Bio je neki iz medicinske škole koji je dosađivao mojoj sestri, pa ga je onda ona izbrisala preko prijatelja i to je prestalo*”, „*Meni je jedno vreme neki lik iz Kragujevca spopadao svaki dan, pisao mi je „slatka si, mogli bi da se upoznamo”, a ja se mislim neka, hvala, mogu da upoznam nekog na svakom ćošku, baš mi sad trebaš ti iz Kragujevca*”, „*Meni je odmah bilo sumnjivo što ima samo jednu sliku na Fejsbuku, odmah sam znala da to sigurno nije njegova slika*”).

Na pitanje kome bi se obratili ukoliko bi se osećali ugroženima tj. kada bi bili u opasnosti od iskorišćavanja, skoro sva deca učesnici fokus grupa su ovde na prvom mestu navodila roditelje i policiju, dok je nekoliko njih navelo i druge odrasle osobe (članove porodice, vaspitače u domu). Škola je navedena kao najmanje pouzdana u smislu traženja pomoći u takvim slučajevima („*Prvo roditeljima pa policiji, a ako bi me neko uhvatio na ulici, onda odmah policiji*”, „*U školi, mi kad se obratimo, onda oni kao preduzimaju nešto, a u stvari se ništa ne dešava*”, „*Kad smo rekli razrednoj, ona kaže ma nije to ništa, bilo pa prošlo*”). Zabrinjavajuće je što se baš niko od dece nije izjasnio da bi osobu koja ih uznemirava *putem Interneta* prijavio/la nadležnim organima. Najčešće navodeno obrazloženje je da ne bi bilo nikakvog efekta, da bi odrasli kojima bi se požalili verovatno bili nezainteresovani i da ih ne bi ozbiljno shvatili („*Samo bi takvog sklonili iz prijatelja*”, „*Pisali bi na Fejsbuk da mu se blokira profil*”, „*Šta ima ja da brinem za druge, neka se svako čuva sam*”, „*Ako mnogo maltretira, možda bih ga i prijavila nekome, doduše ne znam baš kome, ali ako ne maltretira mnogo, samo bih ga izbrisala iz prijatelja*”).

Rezultati istraživanja pokazuju da deca učesnici fokus grupa imaju osnovne, mada ne i dovoljne informacije o eksploataciji i njenim pojavnim oblicima. Međutim, nemaju poverenje da država može da im pruži zaštitu i nisu upoznati sa mehanizmima zaštite. Veliki problem je i činjenica da su im mediji i vršnjaci osnovni izvor informacija što, sa jedne strane pokazuje da država nije dovoljno učinila da se neophodne informacije učine deci dostupnima na adekvatan način, a s druge strane ukazuje da bi preventivne programe trebalo organizovati putem vršnjačke edukacije jer se deca osećaju slobodnijima da o navedenim pojavama i problemima razgovaraju sa svojim vršnjacima nego sa odraslim osobama.

Sprečavanje prodaje dece, dečje prostitucije i dečje pornografije — član 9, stav 1 i 2—

Usvojene mere za sprečavanje prestupa pomenutih u Fakultativnom protokolu

Komitet prima k znanju napore države članice, u saradnji sa nacionalnim institucijama i nevladinim organizacijama, da spreče dela koja se smatraju prestupima shodno Fakultativnom protokolu. Međutim, Komitet je zabrinut zbog visokog broja dela tretiranih Fakultativnim protokolom koja se vrše u državi članici, posebno onih nad devojkama, i zbog ograničenosti namenskih preventivnih mera protiv prodaje dece, prisilnog rada, dečje prostitucije i dečje pornografije. Komitet je takođe zabrinut zbog nedostatka mera da se ustanovi uzrok i obim tog problema.

Komitet podstiče državu članicu:

- da sprovede istraživanje o prirodi i obimu prodaje dece, ekonomskom i seksualnom iskorišćavanju dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji, kako bi se identifikovala deca izložena riziku i skoncentrisalo na uzrok problema i glavne faktore rizika; i
- da na osnovu gore pomenutog istraživanja, prihvati u većoj meri ciljno orijentisan pristup pitanjima prodaje dece, dečje prostitucije i dečje pornografije i merama za sprečavanje, oporavak i reintegrisanje pogođene dece, posebno obraćajući pažnju na devojkice i rodne dimenzije problema.

Komitet žali zbog toga što nije posvećena dovoljna pažnja problemu turizma radi seksa sa decom i što ne postoje informacije o tome.

Komiteo preporuĉuje da drŹava ĉlanica preduzme mere da spreĉi turizam zbog seksa sa decom tako Źto ĉe, izmeĉu ostalog, istraŹivanjima, studijama i prikupljenjima podataka o poznatim sluĉajevima da utvrdi obim i uzroke problema, kao i jaĉanjem svesti meĉu decom i u javnosti uopŹte. DrŹava ĉlanica bi, kroz nadleŹne organe, trebalo da ojaĉa saradnju sa turistiĉkom industrijom, nevladinim organizacijama i civilnim druŹtvom i kroz meĉunarodnu saradnju promoviŹe odgovoran turizam. Komiteo ohrabruje drŹavu ĉlanicu da podeli svim vaŹnim partnerima Kodeks ponaŹanja Svetske turistiĉke organizacije o zaŹtiti dece od seksualnog eksploitanja na putovanjima i u turizmu.

Komiteo pozdravlja korake koje je preduzela drŹava ĉlanica u domenu sajber kriminala, ukljuĉujući i formiranje specijalne jedinice u okviru Ministarstva unutraŹnjih poslova za borbu protiv sajber kriminala. Meĉutim, Komiteo je zabrinut zbog povećane dostupnosti deĉije pornografije na Internetu i preko drugih tehnologija koje se razvijaju i zbog toga Źto se nastavlja u odreĉenoj meri nekaŹnjavanje za kriviĉna dela navedena u Fakultativnom protokolu, a poĉinjena preko Interneta, posebno deĉje pornografije.

Komiteo preporuĉuje da drŹava ĉlanica:

- nastavi da preduzima mere za borbu protiv sajber kriminala, posebno deĉje pornografije preko Interneta;
- pojaĉa svoje napore, u saradnji sa medijima, za obaveŹtavanje dece i njihovih roditelja o bezbednom koriŹćenju Interneta;
- preduzme sve prikladne mere da uĉvrsti bilateralnu, regionalnu i meĉunarodnu saradnju kako bi poboljšala sistem praćenja sa svojim

IP lokatorom za praćenje IP adresa, host i veb stranica prestupnika i podvođača, sa ciljem da se koristi najtačnija IP baza podataka sa adresama lokacija, kroz saradnju sa Internet provajderima, radi borbe protiv dečje pornografije;

- obezbedi i nadgleda potpunu primenu propisa o kontroli i regulaciji prostorija u kojima se pružaju Internet usluge; i
- usvoji i sprovede posebne zakone o dužnostima Internet provajdera da spreče (koliko je to moguće) diseminaciju i pristup dečijoj pornografiji na Internetu.

Programi namenjeni posebnim grupama

Primajući k znanju neke preduzete napore da se deca zaštite od zlostavljanja i zanemarivanja, Komitet žali zbog nepostojanja specijalnih programa namenjenih posebnim grupama dece, kao što su romska deca, izbeglice i interno raseljena deca, deca u institucijama za staranje, deca na ulici i devojčice, sa ciljem da se spreče postupci zabranjeni Fakultativnim protokolom. Komitet isto tako ponovno ukazuje na svoju zabrinutost izraženu prilikom razmatranja inicijalnog izveštaja Republike Srbije po Konvenciji iz 2008. godine povodom činjenice da su deca na ulici posebno izložena ekonomskoj i seksualnoj zloupotrebi.

Komitet ohrabruje državu članicu da ojača sistematske aktivnosti usmerene na prevenciju, uključujući registraciju rođenja, ciljajući napred navedene posebne grupe dece koja su posebno osetljiva ili izložena riziku, kako bi se ona zaštitila od dela pomenutih u Fakultativnom protokolu.

Zabrana i srodna pitanja

Sistem krivičnopravne zaštite

Krivičnopravni sistem Srbije i u okviru normi materijalnog i procesnog prava sadrži odredbe relevantne za primenu Protokola. Osnovni *ratio legis* posebne krivičnopravne zaštite maloletnih lica temelji se, pre svega, na:

- 1) društvenoj potrebi efikasnijeg reagovanja na ugrožavanje i/ili povređivanje lica najmlađih starosnih kategorija, odnosno na činjenici
- 2) da su ova lica u mnogim situacijama, zbog svog specifičnog uzrasnog i psihofizičkog razvoja, mnogo više ugrožena nego punoletna lica.

Primer navedenog predstavlja i zakonski opis tri krivična dela: trgovina ljudima, trgovina decom radi usvojenja i zasnivanje ropskog odnosa i prevoza lica u ropskom odnosu, iz sada posebne Glave XXXIV Krivičnog zakonika koja nosi naziv: „krivična dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom”. Navedena krivična dela predstavljaju implementaciju u krivično zakonodavstvo Republike Srbije preuzetih međunarodnih obaveza i na ovaj način izvršeno je njihovo objedinjavanje i svrstavanje u posebnu Glavu zakonika.

Trgovina ljudima (član 389. KZ RS). Danas se smatra da je trgovina maloletnim licima poseban oblik kriminaliteta koji se izdvaja nizom specifičnosti u odnosu na ostale oblike trgovine ljudima. Od aprila 2003. godine, krivično zakonodavstvo Republike Srbije, pored već tada postojećih inkriminacija (krivično delo otmice: član 64. KZ RS, nasilno oduzimanje ljudskih organa ili delova tela: član 54a KZ RS, oduzimanje maloletnog

lica: član 116. KZ RS, nedozvoljen prelaz državne granice: član 249. OKZ) dopunjeno je propisivanjem novog krivičnog dela: trgovina ljudima (član 111b KZ RS). Zakonodavac se nije opredelio za ustanovljavanje posebnog krivičnog dela „trgovina maloletnim licima”.

Usvajanjem Krivičnog zakonika 2005. godine radnja izvršenja krivičnog dela trgovine ljudima određena je kao: vrbovanje, prevoz, prebacivanje, predaja, prodaja, kupovina, posredovanje u prodaji, sakrivanje ili držanje drugog lica i to na jedan od sledećih načina: 1) silom ili pretnjom, 2) dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, 3) zloupotrebom ovlašćenja, poverenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, 4) zadržavanjem ličnih isprava ili 5) davanjem ili primanjem novca ili druge koristi. Za postojanje ovog krivičnog dela potrebno je i da se navedene radnje vrše u cilju eksploatacije rada lica koje je predmet trgovine, prinudnog rada, vršenja krivičnog dela, prostitucije ili druge vrste seksualne eksploatacije, prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, uspostavljanja ropskog ili njemu sličnog odnosa, radi oduzimanja organa ili dela tela ili radi korišćenja u oružanim sukobima (član 388. stav 1. KZ).

- Maloletstvo pasivnog subjekta predstavlja kvalifikatornu okolnost u smislu strožijeg kažnjavanja. Zakonodavac predviđa kažnjavanje za ovaj oblik trgovine ljudima kaznom zatvora od najmanje pet godina (član 388. stav 3. KZ), a u skladu sa posebnim izmenama krivičnog zakonodavstva iz 2009. godine.
- Oblik iz stava 2. člana 388. zakonika predstavlja punu implementaciju međunarodnih ugovora iz ove oblasti ratifikovanih od strane Republike Srbije, jer s obzirom na određenu okolnost, svojstvo žrtve inkriminiše

ono što inače ne bi predstavljalo krivično delo trgovine ljudima. Navedenim oblikom krivičnog dela trgovine ljudima zakonodavac predviđa da u slučaju da je ovo delo učinjeno prema maloletnom licu učinilac će se kazniti i kada nije upotrebio silu, pretnju ili neki od drugih načina izvršenja. Poslednjim izmenama Krivičnog zakonika iz avgusta 2009. godine izričito je, pored ostalog, propisano i da pristanak maloletnog lica na eksploataciju ili na uspostavljanje ropskog ili njemu sličnog odnosa iz stava 1. člana 388. zakonika ne utiče na postojanje krivičnog dela iz stava 2. ovog člana (član 388. stav 10. KZ).

Najnovijim izmenama postignuto je jasno razlikovanje bića ovog krivičnog dela od drugih pojmova koji se odnose na pojedine forme eksploatacije ljudi. Imajući navedeno u vidu, Krivični zakonik sadrži i posebnu inkriminaciju: nedozvoljeni prelaz državne granice i krijumčarenje ljudi (član 350. KZ), a za njegova dva posebna kvalifikatorna oblika, od kojih je drugi uveden poslednjim izmenama krivičnog zakonodavstva avgusta 2009. godine, kao i za krivično delo trgovine ljudima, ustanovljava nemogućnost ublažavanja kazne ispod zakonskog minimuma (čl. 11. Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika).

Trgovina maloletnim licima radi usvojenja (član 389. KZ). Trgovina radi usvojenja je karakteristični oblik trgovine maloletnim licima, pri čemu obično novorođenčad i mala deca, za novčanu naknadu, preko posrednika ili u direktnoj razmeni, postaju deo druge porodice.

Prema članu 103. Porodičnog zakona dozvoljeno je međunarodno usvojenje ali pod posebnim uslovima koji su kumulativno postavljeni. Tako, strani državljanin može usvojiti dete pod uslovom: 1) da se ne mogu naći usvojioci među domaćim državljanima i 2) da se ministar

nadležan za porodičnu zaštitu saglasi s usvojenjem (član 103. stav. 1. PZ). Inače, smatraće se da se usvojioci ne mogu naći među domaćim državljanima ako je prošlo više od godinu dana od dana unošenja podataka o budućem usvojeniku u Jedinstveni lični registar usvojenja (član 103. stav 2. PZ). Zakonom je, međutim, ustanovljen i izuzetak u odnosu na predviđeno pravilo, u smislu da nadležni ministar, ako postoje naročito opravdani razlozi, i pre isteka ovog roka, može dozvoliti usvojenje stranom državljaninu (član 103. stav 3. PZ). Na ovaj način se želelo jasno apostrofirati izuzetnost primene međudržavnog usvojenja, a Ministarstvo rada i socijalne politike vrši kontrolu svih slučajeva i daje konačnu saglasnost. Sticanje bilo kakve finansijske dobiti nije dozvoljeno putem poslova vezanih za međudržavno usvojenje. Ova zabrana nije posebno naznačena Porodičnim zakonom ali sticanje finansijske dobiti u navedenom smislu je u suprotnosti sa zakonskim principima i uslovima vezanim za usvojenje uopšte, pa i za međudržavno usvojenje.

Osnovni oblik krivičnog dela *trgovina maloletnim licima radi usvojenja* može se izvršiti na više načina. U prvom slučaju radnja izvršenja je oduzimanje lica (od lica koje po zakonu imaju obavezu i pravo da se o njemu staraju) koje nije navršilo šesnaest godina u cilju njegovog usvojenja protivno važećim propisima. To se može učiniti silom, pretnjom, obmanom, odnosno nekom prevarnom radnjom. Radnja izvršenja kod osnovnog oblika krivičnog dela trgovine maloletnim licima radi usvojenja je i kupovina, prodaja, predaja, prevoženje, obezbeđivanje smeštaja ili prikrivanje lica koje nije navršilo 16 godina radi usvojenja. Predviđena kazna za osnovni oblik dela je kazna zatvora od jedne do pet godina.

Zakonodavac ustanovljava i dva kvalifikovana oblika krivičnog dela, imajući u vidu da ono pre svega pripada sferi organizovanog kriminala.

U tom smislu, ako se neko bavi trgovinom maloletnim licima radi usvajanja ili je delo izvršeno od strane grupe, čini teži oblik krivičnog dela (član 389. stav 2. KZ). Isto tako kvalifikovani oblik postojaće i kada je delo izvršeno od strane organizovane kriminalne grupe (član 389. stav 3. KZ).

Zasnivanje ropskog odnosa i prevoz lica u ropskom odnosu (član 390. KZ)

je još jedno od krivičnih dela kojima se lica štite od eksploatacije. Teži oblik ovog krivičnog dela postoji kada je njegov osnovni, odnosno lakši oblik, učinjen prema maloletnom licu (član 390. stav 3. KZ).

Ostala krivična dela. Pored navedenih krivičnih dela Krivični zakonik u Glavi XVIII Krivičnog zakonika propisuje i sledeća krivična dela: podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa (član 183. KZ), posredovanje u vršenju prostitucije (član 184. KZ), odnosno prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju (član 185. KZ). Poslednjim izmenama Krivičnog zakonika 2009. godine ustanovljena su i dva nova krivična dela: navođenje maloletnog lica na prisustvovanje polnim radnjama (član 185a KZ) i iskorišćavanje računarske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnom licu (član 185b KZ), odnosno pooštrene kazne za dela iz članova 183–185 zakonika. Takođe, članom 25. Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, pored ostalih, izmenjeni su i dopunjeni pojmovi: računski podatak i računaska mreža (član 112. st. 17–18. KZ) i uvedeni novi pojmovi: računar i računarski sistem (član 112. st. 33–34. KZ) radi usklađivanja sa Konvencijom Saveta Evrope o visokotehnološkom kriminalu. Zakonskim opisom krivičnog dela iskorišćavanje računarske mreže ili komunikacije drugim tehničkim

sredstvima za izvršenje krivičnih dela protiv polne slobode (član 185b KZ) država se, između ostalog, obavezala na preduzimanje krivičnogpravnog sankcionisanja i onoga ko „koristeći računsku mrežu ili komunikaciju drugim tehničkim sredstvima dogovori sa maloletnim licem sastanak i pojavi se na dogovorenom mestu radi sastanka”, i u vezi sa proizvodnjom dečje pornografije. Inače, prema zakonskom opisu navedenog krivičnog dela, prepoznajemo njegov osnovni oblik kada je pasivni subjekt – žrtva maloletnik, dok je kvalifikovani oblik predviđen u situacijama kada je krivično delo učinjeno prema detetu.

Zabrana prodaje dece, dečje pornografije i dečje prostitucije — članovi 3, 4 st. 2 i 3 i 5–7—

Postojeći krivični ili kažnjivi zakoni i propisi

Iako konstatuje izmene Krivičnog zakonika, Komitet ostaje zabrinut zato što država članica izričito ne kriminalizuje prodaju dece, kao što je definisano u čl. 2 i 3 Fakultativnog protokola. Osim toga, Komitet je zabrinut zato što primena zakona u praksi i dalje predstavlja problem.

Komitet poziva državu članicu da obezbedi jasnu definiciju krivičnog dela prodaje dece i uvrsti je u odgovarajuće zakone, posebno Krivični zakonik i nacrt Zakona o deci u skladu sa čl. 2 i 3 Fakultativnog protokola. Komitet, takođe, poziva državu članicu da učini svaki napor da se zakoni koji pružaju zaštitu deci od prodaje, dečje prostitucije i dečje pornografije u potpunosti i delotvorno primene.

Pravni aspekti usvojenja

Komitet žali što nepravilno pribavljanje pristanka u slučaju usvojenja, kao što je izrečeno u članu 3, stav 1 (a) (ii) Fakultativnog protokola, nije pokriveno krivičnim zakonom države članice.

Komitet preporučuje da država članica preduzme sve neophodne mere da obezbedi da se definicija o nepropisnom pribavljanju pristanka u slučajevima usvojenja uvrsti u krivični zakon, kao što nalaže član 3, stav (a) (ii) Fakultativnog protokola.

Nadležnost i izručenje

Komiteet zapaža da se ekstrateritorijalna nadležnost može ostvarivati na osnovu odobrenja republičkog javnog tužioca Srbije. Međutim, on žali zbog činjenice da krivično pravo ne dozvoljava ekstrateritorijalnu nadležnost svih slučajeva pomenutih u članu 4, stav 2 Fakultativnog protokola. Isto tako, Komitet je zabrinut što ekstrateritorijalna nadležnost podleže kriterijumu duple inkriminacije, a izručenje kriterijumu reciprociteta.

Komiteet preporučuje da država članica preduzme korake da obezbedi da domaći zakoni omogućće stvaranje i izvršavanje ekstrateritorijalne nadležnosti nad krivičnim delima pokrivenim Fakultativnim protokolom i preporučuje ustanovljavanje ekstrateritorijalne nadležnosti nad krivičnim delima iz Fakultativnog protokola bez kriterijuma duple inkriminacije. Komitet dalje preporučuje da država članica razmotri mogućnost da Fakultativni protokol bude pravna osnova za izručenje bez preduslova postojanja bilateralnog ugovora.

Zaštita prava žrtava

U krivičnom postupku radi posebne zaštite maloletnih lica kao oštećenih izričito je predviđena posebna specijalizacija tužilaca i sudija. O sticanju posebnih znanja i stručnom usavršavanju sudija i tužilaca koji rade u oblasti prava deteta i krivičnopravne zaštite maloletnih lica stara se Pravosudni centar¹⁶ za obuku i stručno usavršavanje, u saradnji sa resornim ministarstvima, nadležnim za pravosuđe, socijalnu politiku, unutrašnje poslove i Advokatskom komorom Republike Srbije.

O obavljenim proverama znanja i stručnom usavršavanju Pravosudni centar izdaje određene sertifikate.

¹⁶ Videti napomenu na strani 63.

¹⁷ Službeni glasnik RS, br. 116/2008

¹⁸ Službeni glasnik RS, br. 116/2008

Napomena:

Od 1. januara 2010.

godine počeli su da se primenjuju Zakon o uređenju sudova¹⁷ i Zakon o javnom tužilaštvu.¹⁸ Ovim zakonima, pored ostalog, uređena je nova organizacija i nadležnost sudova i javnih tužilaštava. U skladu sa navedenim zakonima prvostepena nadležnost u postupcima u kojima se maloletno lice može pojaviti kao oštećeno podeljena je između 34 osnovnih (osnovni sud u prvom stepenu sudi za krivična dela za koje je kao glavna kazna predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do deset godina i deset godina ako za pojedina od njih nije nadležan drugi sud) i 26 viših sudova (sude za krivična dela za koje je kao glavna kazna predviđena kazna zatvora preko deset godina – viši sud u prvom stepenu uvek postupa u krivičnim postupcima prema maloletnicima).

Apelacioni sudovi (u Beogradu, Novom Sadu, Kragujevcu i Nišu) odlučuju o žalbama na odluke viših sudova i na odluke osnovnih sudova u krivičnom postupku, ako za odlučivanje o žalbi nije nadležan viši sud.

U slučajevima kada se sudi punoletnim učiniocima 27 taksativno nabrojanih krivičnih dela, među kojima su i: podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa (član 183. KZ), posredovanje u vršenju prostitucije (član 184. KZ), prikazivanje, pribavljanje i posedovnje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju (član 185. KZ), trgovina ljudima (član 388. KZ), trgovina maloletnim licima radi usvojenja (član 389. KZ), zasnivanje ropskog odnosa i prevoz lica u ropskom odnosu (član 390 KZ), odnosno u svim onim slučajevima

kada to proceni specijalizovani javni tužilac (tužilac koji je stekao posebna znanja iz oblasti prava deteta i krivičnopravne zaštite maloletnih lica – u Republici Srbiji ima 109 opštinskih i 30 okružnih javnih tužilaštava), a oštećeni je maloletno lice, primenjuju se posebne zakonske odredbe o njegovoj zaštiti. Postupak u prvom stepenu u ovakvim slučajevima vodi se pred većem opštinskih (ima ih 138) i okružnih sudova (30 sudova) kojima predsedava sudija koji je stekao posebna znanja iz oblasti prava deteta i krivičnopravne zaštite maloletnih lica. Istragu, takođe, sprovodi specijalizovani istražni sudija, a

Napomena:

*U krivičnim postupcima
(u skladu sa odredbom 150.*

*Zakona o maloletnim učiniocima
krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti
maloletnih lica) radi posebne zaštite
maloletnih lica kao oštećenih i dalje postupaju
javni tužioci, istražne sudije, sudije koje
predsedavaju većem, odnosno sudije pojedinci
koji su stekli posebno znanje o pravima deteta
i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica.*

*O sticanju ovih posebnih znanja i stručnom
usavršavanju sudija i tužilaca stara
se od 1. januara 2010. godine
novoformirana Pravosudna
akademija.*

maloletno lice kao oštećeni mora imati punomoćnika od prvog saslušanja okrivljenog, iz reda specijalizovanih advokata.

Članom 19, 20. i 22. Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika izvršene su izmene članova 79. i 80. Krivičnog zakonika i uvedena je nova mera bezbednosti: mera zabrane približavanja i komunikacije sa oštećenim. Sud ovom merom može učiniocu krivičnog dela zabraniti približavanje oštećenom na određenoj udaljenosti, zabraniti pristup u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada i zabraniti dalje uznemiravanje oštećenog, odnosno dalju komunikaciju sa oštećenim, ako se opravdano može smatrati da bi dalje vršenje takvih radnji učinioca krivičnog dela bilo opasno po oštećenog. Smatramo da navedene odredbe, kao i novousvojene izmene i dopune Zakonika o krivičnom postupku, takođe iz avgusta 2009. godine, koje se odnose na obezbeđivanje mera posebne zaštite svedoka kada postoje okolnosti koje ukazuju da bi svedoku ili njemu bliskim licima javnim svedočenjem bili ugroženi život, telo, zdravlje, sloboda ili imovina većeg obima, a naročito kada se radi o krivičnim delima organizovanog kriminala, korupcije i drugim izuzetno teškim krivičnim delima (član 109a do 109đ Zakona o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku), kao i očekivanim izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica u odnosu na oblast njihove krivičnoprocesne zaštite kada se pojavljuju kao oštećeni, a u vezi usvojenih izmena i dopuna opšteg krivičnog zakonodavstva, na normativnom planu zaokružuju sistem i stvaraju pretpostavke za adekvatniju zaštitu maloletnih lica kao žrtava navedenih krivičnih dela.

Zaštita prava dece žrtava

— članovi 8 i 9, stav 3 i 4—

Usvojene mere zaštite prava i interesa dece žrtava dela zabranjenih Fakultativnim protokolom

Iako je zapazio da se čine napori da se zaštite prava dece žrtava dela pokrivenih Fakultativnim protokolom, Komitet je zabrinut jer se deca žrtve ovih zločina ne tretiraju u praksi uvek kao žrtve kako je naloženo u članu 8. Fakultativnog protokola, i da se malo radi da se izbegne marginalizacija i stigmatizacija dece žrtava.

Komitet preporučuje da država članica:

- obezbedi da se deca žrtve bilo kog dela iz Fakultativnog protokola ne tretiraju kao prestupnici po građanskom i krivičnom zakonu i da se preduzmu sve moguće mere kako bi se izbegla stigmatizacija i marginalizacija deteta žrtve; i
- u svetlu člana 8, stav 1 Fakultativnog protokola, omogući zaštitu deci žrtvama i svedocima u svim fazama krivičnog postupka. Država članica bi, u ovom slučaju, trebalo da se vodi Smernicama o pravosudnom postupku u slučajevima dece žrtava i svedoka zločina (Aneks rezolucije 2005/20 Ekonomskog i socijalnog saveta).

Iako konstatuje da postoje određene službe za decu koja su žrtve dela pokrivenih Fakultativnim protokolom, Komitet je zabrinut zato što u državi članici ne postoji sveobuhvatni sistem socijalne zaštite sve dece žrtava svih dela iz Fakultativnog protokola. Komitet dalje izražava zabrinutost zbog nepostojanja informacija o posebnim naporima da se

zaštite deca koja su najugroženija, naročito romska deca i deca izbeglice i interno raseljena deca.

Komitek preporučuje državi članici:

- da pojača napore za formiranje sveobuhvatnog sistema socijalne zaštite koji bi se bavio svom decom žrtvama svih dela iz Fakultativnog protokola; i
- da obezbedi holističke i proaktivne mere da zaštiti decu koja su najugroženija, posebno romsku decu i izbeglice i interno raseljenu decu, da ne postanu žrtve dela pokrivenih Fakultativnim protokolom.

Oporavak i reintegracija žrtava

Komitek zapaža napore organizacija civilnog društva, uključujući nevladinih organizacija, da obezbede podršku zasnovanu na projektima jednom broju dece žrtava dela iz Fakultativnog protokola. Međutim, Komitek je zabrinut zbog manjka mogućnosti za nadoknadu deci žrtvama ovih dela i nepostojanja sveobuhvatne državne službe za oporavak i reintegraciju dece koja su žrtve prodaje, prostitucije i pornografije. Komitek posebno žali zbog nedostatka skloništa koja bi vodila država, specijalne psihološke i psihijatrijske pomoći, kao i profesionalnih socijalnih usluga i nedostatka obuke profesionalaca koji rade sa žrtvama dela obuhvaćenih Fakultativnim protokolom. Štaviše, Komitek je zabrinut zbog nedostatka mogućnosti da deca učestvuju u razvoju politika i programa koji se tiču njihovog oporavka i socijalne integracije.

Komiteet preporučuje da država članica usvoji dalje mere, u saradnji sa nevladinim organizacijama, kako bi:

- obezbedila da bez ikakve diskriminacije sva deca žrtve dela opisanih u Fakultativnom protokolu imaju pristup adekvatnom postupku za nadoknadu pretrpljene štete od lica pravno odgovornih za to, u skladu sa članom 9, stav 4 Fakultativnog protokola;
- omogućila da su adekvatne usluge na raspolaganju za svu decu žrtve, jednako i dečacima i devojčicama, i za sav njihov fizički i psihički oporavak i socijalnu reintegraciju u skladu sa članom 9, stav 3 Fakultativnog protokola, i da su adekvatna finansijska sredstva i obučeni ljudski resursi opredeljeni u te svrhe;
- razvila specijalizovanu službu za medicinsku i psihološku negu za decu žrtve, uključujući tako što će im omogućavati pristup i raspoloživost profesionalnih stručnjaka za dečje mentalno zdravlje;
- obezbedila svim žrtvama dela obuhvaćenih Fakultativnim protokolom pristup skloništim a i osigurala da se deca odvoje od odraslih;
- preduzela mere da omogući adekvatnu obuku, posebno pravnu i psihološku, za osobe koje rade sa žrtvama dela zabranjenih Fakultativnim protokolom, u skladu sa članom 8, stav 4 Fakultativnog protokola; i
- omogućila učešće dece u razvoju politika i programa za njihov oporavak i reintegraciju.

Telefonska linija za pomoć

Komite preporučuje da država članica omogući da se postojećoj nacionalnoj telefonskoj liniji za pomoć deci obezbedi dovoljno sredstava; da joj se dodeli trocifren telefonski pozivni broj da bi se pomoglo deci žrtvama; da je potpuno dostupna i poznata svoj deci, i da se na pozive brzo i adekvatno reaguje.

Međunarodna pomoć i saradnja

Aktivnosti koje se tiču zaštite od trgovine ljudima već desetak godina podržava Misija OEBS-a u Srbiji. Zahvaljujući ovoj podršci formirani su prvi nacionalni mehanizmi zaštite. Podršku je pružala i organizacija Save the Children UK koja je dala doprinos da se pokrene posebno pitanje zaštite dece u ovoj oblasti. Značajan doprinos dao je i UNICEF jer je kroz njegove programe razvijen sistem maloletničkog pravosuđa.

Kada govorimo o zaštiti od drugih oblika eksploatacije, prisustvo međunarodne pomoći ogleda se u velikom broju donacija za programe, ali stepen saradnje nije na nivou kakav postoji kod trgovine. Sistem zaštite deteta od zlostavljanja i zanemarivanja vezan je prvenstveno za nacionalne okvire.

Međunarodna saradnja

Komiteet preporučuje da država članica ojača svoje bilateralne, regionalne i međunarodne pravosudne i policijske aktivnosti i aktivnosti orijentisane prema žrtvama u domenu saradnje sa drugim državama i međunarodnim organizacijama sa ciljem da se spreči i suzbije prodaja dece, dečja prostitucija i dečja pornografija. U tom smislu, Komitet skreće pažnju državi članici na njegov Opšti komentar broj 6 (2005) o postupanju sa decom bez pratnje i odvojenom decom izvan njihove zemlje porekla.

Ratifikacije

Komiteet preporučuje da država članica preduzme hitne mere da ratifikuje:

- Hašku konvenciju o zaštiti dece i saradnji pri međunarodnom usvojenju iz 1993. godine;
- Konvenciju Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualne zloupotrebe i seksualnog iskorišćavanja (2007); i
- Međunarodnu konvenciju o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica.

Napomena:
U maju 2010. godine Narodna Skupština usvojila je Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja.¹⁹

¹⁹ Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori, br. 1/2010

Ostale relevantne zakonske odredbe

Tokom 2002. i 2003. godine Srbija je bila preplavljena vestima o nastojanjima roditelja da pronađu decu koja su proglašena umrlima nakon rođenja u različitim zdravstvenim institucijama u periodu od poslednjih trideset i više godina. Okolnosti smrti dece u koje su roditelji sumnjali i koje su zato prijavljivali, prepoznate su kao obrazac koji ih je navodio do zaključka da se radi o trgovini maloletnim licima radi usvojenja: roditelji nisu izvršili identifikaciju tela novorođenčeta, niti su organizovali njegovu sahranu, a dokumentacija o smrti deteta često je bila neuredna, nelogična i nekompletna. Do sada nijedan od ovih slučajeva nije dobio svoj krivičnopravni epilog (najčešće zbog zastarelosti), a nalazi sprovedenih istraga nisu dali jasne odgovore, što je stvorilo jak pritisak javnosti prema državnim organima da se dođe do adekvatnih odgovora. Usled upornih zahteva roditelja i pritiska javnosti Skupština Srbije je formirala poseban anketni odbor za istraživanje ove „afere”, odnosno usvojila Izveštaj o njegovom radu usmeren na preporuke ovlašćenim organima i službama, odnosno inicijative za izmene pojedinih zakonskih odredaba.

Prema Zakonu o zdravstvenoj zaštiti²⁰ u članu 219. izričito stoji da se vreme i uzrok smrti utvrđuje za svako umrlo lice, dok je postupak obdukcije predviđen kao posebna mera utvrđivanja uzroka smrti (član 222. ZZZ). Obdukcija je kao obavezna predviđena u devet slučajeva koji su taksativno navedeni. Jedan od navedenih slučajeva obavezne obdukcije je i „na novorođenčetu koje je umrlo u zdravstvenoj ustanovi odmah nakon rođenja ili tokom lečenja” (član 222. stav 2. tačka 3. ZZZ).

²⁰ Službeni glasnik RS, br. 107/2005

Činjenica smrti upisuje se u matičnu knjigu umrlih. Prijavljivanje činjenice smrti regulisano je Zakonom o matičnim knjigama. Relevantne odredbe Zakona o matičnim knjigama (posebno članovi 62. do 65. ZMK) utvrđuju da se smrt mora prijaviti u roku od tri dana od trenutka kada je lice umrlo i da se mora podneti potvrda zdravstvene ustanove u kojoj je osoba umrla ili lekara koji je utvrdio činjenicu smrti, ukoliko se smrt dogodila van zdravstvene ustanove (inače, Zakon o matičnim knjigama nalaže da se rođenje deteta prijavi najkasnije 15 dana od dana rođenja a ako je dete rođeno mrtvo, ta činjenica se mora prijaviti u roku od 24 sata od rođenja). Ako je o smrti vršen uviđaj, činjenica da je osoba umrla mora se prijaviti u roku od 15 dana. Umrlo osoba se može sahraniti i pre nego što se smrt prijavi matičaru, uz odobrenje nadležnog organa (opštine ili grada), ako „iz opravdanih razloga” nije bilo moguće prijaviti smrt.

U smislu zaštite prava dece žrtva naročito bismo istakli princip tajnosti postupka kako u porodičnim tako i u krivičnim stvarima. Shodno članu 206. Porodičnog zakona javnost je sa rasprave isključena u sporovima za lišenje i vršenje roditeljskog prava, zaštitu prava deteta i od nasilja u porodici. Sud može dozvoliti da glavnoj raspravi na kojoj je javnost isključena prisustvuju pojedina službena lica i naučni i javni radnici, ako je to od interesa za njihovu službu, odnosno naučnu ili javnu delatnost. Na zahtev stranke raspravi mogu prisustvovati najviše dva lica koja ona označi. Takođe, sud je dužan da upozori lica koja prisustvuju raspravi na kojoj je javnost isključena da su dužna da kao tajnu čuvaju sve ono što su na raspravi saznala i ukazaće im na posledice odavanja tajne.

Prema odredbama Zakonika o krivičnom postupku glavni pretres je javan (čl. 291. st. 1. ZKP) ali ako je potrebno radi zaštite interesa maloletnog lica (od otvaranja pa do završetka glavnog pretresa) veće može, po službenoj dužnosti ili po predlogu stranaka (ali uvek po njihovom saslušanju) isključiti javnost za ceo glavni pretres ili jedan njegov deo (čl. 292. ZKP). Kada se sudi maloletniku, uvek će se isključiti javnost, s tim što veće može dozvoliti da glavnom pretresu prisustvuju lica koja se bave zaštitom i vaspitavanjem maloletnika ili suzbijanjem prestupništva mladih (čl. 75. st. 1 i 1. Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica). Takođe, poslednjim izmenama Krivičnog zakonika iz 2009. godine uvedeno je i novo krivično delo: nedozvoljeno javno komentarisanje sudskih postupaka (čl. 336a KZ) u smislu kažnjavanja onoga ko za vreme trajanja postupka pred sudom, a pre donošenja pravnosnažne sudske odluke, u nameri da povredi pretpostavku nevinosti ili nezavisnosti suda, daje javne izjave u sredstvima javnog informisanja.

**Fakultativni protokol
uz Konvenciju o pravima
deteta o učešću dece
u oružanim sukobima**

Zaključna zapažanja Komiteta za prava deteta: Republika Srbija

Komitet je razmatrao inicijalni izveštaj Republike Srbije (CRC/C/OPAC/SRB/1) na svojoj 1504. sednici (videti CRC/C/SR. 1504) koja je održana 26. maja 2010. godine i usvojio na 1541. sednici održanoj 11. juna 2010. godine sledeća zaključna zapažanja.²¹

Uvod

Komitet pozdravlja podnošenje inicijalnog izveštaja od strane države članice po Fakultativnom protokolu, kao i pismene odgovore na spisak pitanja (CRC/C/OPAC/SRB/Q/1/Add.1). Komitet ipak žali što izveštaj države članice nije pripremljen u skladu sa smernicama za izveštavanje po Fakultativnom protokolu.

Komitet podseća državu članicu da ova zaključna zapažanja treba čitati zajedno sa zaključnim zapažanjima usvojenim po inicijalnom izveštaju države članice o Fakultativnom protokolu o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji sadržanim u CRC/OPSC/SRB/CO/1 i prethodnim zaključnim zapažanjima usvojenim po inicijalnom izveštaju države članice na dan 6. juna 2008. godine sadržanim u CRC/C/SRB/CO/1.

²¹ CRC/OPAC/SRB/CO/1

Pozitivni aspekti

Komitet sa uvažavanjem prima k znanju odredbu Zakona o vojnoj, radnoj i materijalnoj obavezi (usvojenog oktobra meseca 2009. godine) koja propisuje da lica mlađa od 18 godina neće biti slata na odsluženje obaveznog vojnog roka.

Komitet pozdravlja što je država članica 2002. godine ratifikovala Fakultativni protokol o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji.

Praćenje stanja i obaveštavanje

Komitet preporučuje da država članica preduzme sve mere da obezbedi punu implementaciju ovih preporuka, između ostalog i tako što će ih preneti Ministarstvu odbrane i drugim relevantnim ministarstvima, Narodnoj skupštini, Vrhovnom sudu i svim relevantnim nacionalnim i lokalnim organima vlasti na primereno razmatranje i dalje postupanje.

Komitet preporučuje da inicijalni izveštaj i pisani odgovori koje je podnela država članica i relevantna zaključna zapažanja koje je usvojio Komitet budu na raspolaganju široj javnosti, uključujući i dostupnost preko Interneta (ali ne samo tako), organizacijama civilnog društva, grupama mladih, profesionalnim udruženjima, uključujući i socijalne radnike, medije i decu, da bi se podstakla diskusija i podigao nivo svesti o Fakultativnom protokolu, njegovoj implementaciji i praćenju primene.

Naredni izveštaj

U skladu sa članom 8, paragraf 2, Komitet traži da država članica uključi dodatne informacije o implementaciji Fakultativnog protokola u naredni periodični izveštaj po Konvenciji o pravima deteta, u skladu sa članom 44 Konvencije koji dospeva 12. marta 2013. godine.

Opšte mere primene

Pravni status Protokola

Svi međunarodni ugovori koje je Republika Srbija ratifikovala jesu deo unutrašnjeg pravnog poretka i mogu se neposredno primenjivati. Ustav RS²² u čl. 16. dalje kaže da „Potvrđeni međunarodni ugovori moraju biti u skladu sa Ustavom”. Dakle, kada je međunarodni ugovor ratifikovan njegova primena je moguća i bez usvajanja posebnih zakona koji bi to omogućili, međutim, mali broj presuda koje se pozivaju na međunarodne ugovore iz oblasti ljudskih prava svedoči da je još uvek nedovoljno razvijena svest o ovoj mogućnosti. S druge strane, postoji tendencija da se domaće zakonodavstvo usklađuje sa međunarodnim propisima, odnosno da preuzima prava i standarde definisane u njima.

Implementacija i koordinacija

Implementacijom Protokola bavi se niz organa. U Parlamentu Srbije ne postoji posebno skupštinsko telo koje se bavi ovim pitanjima, ali je tokom 2009. g. formirana radna grupa sačinjena od poslanika iz svih poslaničkih grupa a koja će se baviti pravima deteta. Rezultati njenog delovanja još uvek nisu vidljivi.

Napomena:

Poslovnik

Narodne skupštine koji je usvojen u 2010. godini predviđa rad Odbora za prava deteta kao posebnog stalnog radnog tela.

²² Službeni glasnik RS, br. 98/2006

Nakon poslednjih parlamentarnih izbora koji su održani 2007. godine formirano je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava koje je odgovorno za pisanje izveštaja o sprovođenju Protokola. Ministarstvo odbrane, međutim, može da kontroliše, a to znači definiše i primenjuje najveći broj pravila i mera koji su relevantni za Protokol.

Vladino savetodavno telo, Savet za prava deteta, nije se u prethodnom periodu posebno bavilo pitanjima od neposredne važnosti za primenu ovog Protokola.

Diseminacija i obuka profesionalaca o Protokolu i ljudskim pravima

U navedenom periodu nije bilo posebnih obuka koje bi se bavile pravima definisanim Protokolom, ali postoji veliki broj edukacija iz oblasti prava deteta namenjen profesionalcima koji rade sa decom.

Ombudsman i Protokol

Ombudsman (Zaštitnik građana) u Republici Srbiji ima mandat da se stara o zaštiti ljudskih prava (čl. 1) i ima ovlašćenje da predloži zakon, odnosno da pokrene inicijative za izmenu zakona ili drugih propisa koji su po njegovoj proceni značajni za unapređenje ostvarivanja određenih prava (čl. 18. Zakona o zaštitniku građana).²³ U domenu prava koja se garantuju Protokolom u dosadašnjem radu nije bilo konkretnih

²³ Službeni glasnik RS, br. 79/2005 i 54/2007

inicijativa od strane Ombudsmana niti je bilo preporuka za postupanje upućenih organima uprave.

Građansko društvo i Protokol

Pitanjima od važnosti za Protokol se bavi mali broj OGD. Beogradski centar za ljudska prava je jedina OGD koja se sistematski bavi pitanjima relevantnim za ovu oblast i to uglavnom sa aspekta monitoringa. Međutim, zabrinjava činjenica da se forma udruženja građana široko koristi za organizovanje grupa koje propagiraju nasilje prema nekoj određenoj društvenoj grupi: Romima, LGBT populaciji, strancima, pripadnicima nacionalnih manjina i sl. (*Vidi: Svest dece o štetnosti učešća u oružanim sukobima*).

Nacionalni plan akcije

Komiteet žali što nacrt Nacionalnog plana akcije za decu²⁴ ne sadrži strateške ciljeve, niti odredbe posebno povezane sa Fakultativnim protokolom i ne pominje edukaciju za mir ili šire predstavljanje odredbi ovog Fakultativnog protokola.

Komiteet preporučuje da država članica uključi ciljeve, odredbe, aktivnosti i resurse povezane sa implementacijom Fakultativnog protokola u Nacionalni plan akcije.

Koordinacija i evaluacija

Komiteet primećuje da je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava organ koji prikuplja informacije sa ciljem da koordinira implementaciju prava deteta i Fakultativnog protokola. Međutim, nije jasno u kojoj meri se ova funkcija obavlja dosledno i sistematski, posebno u poljima nadležnosti Ministarstva odbrane i Ministarstva spoljnih poslova. Štaviše, Komiteet žali što nema utvrđenog mehanizma ili procedure za evaluaciju implementacije Fakultativnog protokola na nacionalnom i lokalnom nivou.

Komiteet preporučuje da država članica uspostavi delotvorno koordinaciono telo koje uključuje sve aktere koji se bave implementacijom Protokola, uključujući u konsultacijama sa civilnim društvom. Komiteet dalje preporučuje da se razvije mehanizam periodične evaluacije, koji će imati odgovarajuće ljudske, finansijske i tehničke resurse u cilju evaluacije poštovanja Fakultativnog protokola.

²⁴ U pitanju je Nacrt Nacionalnog plana akcije za decu za period 2010–2015.

Širenje informacija i jačanje svesti

Komitet uvažava uveravanja države članice izneta tokom dijaloga da pojačava napore za podizanje nivoa svesti u široj javnosti o Fakultativnom protokolu.

U svetlu člana 6, paragraf 2 Fakultativnog protokola, Komitet preporučuje da država članica obezbedi da se principi i odredbe Fakultativnog protokola široko predstavu u javnosti, uključujući i deci kao i državnim službenicima.

Obuka

Komitet primećuje s uvažavanjem da učesnici mirovnih snaga pohađaju obuku o ljudskim pravima, uključujući i prava deteta, i uvažava usmene informacije koje je dala država tokom dijaloga da je nivo poznavanja Fakultativnog protokola u vojsci visok. Međutim, Komitet izražava zabrinutost da relevantne grupe profesionalaca koje rade sa decom nisu dovoljno obučene i ne poznaju dovoljno odredbe Protokola.

Komitet preporučuje da država članica razvije sistematsku edukaciju i programe obuke o odredbama Fakultativnog protokola za sve relevantne grupe profesionalaca koje rade sa decom, pre svega pripadnike policije, advokate, tužioce i sudije, nastavnike, zdravstvene radnike i socijalne radnike.

Prevenција regrutacije i upotreba dece u ratnom stanju

Vojna obaveza i učešće u oružanim sukobima definisani su u pravnom sistemu Srbije Zakonom o vojsci Srbije i Zakonom o vojnoj, radnoj i materijalnoj obavezi.²⁵ Bez obzira na to što je ovaj drugi zakon usvojen tek krajem oktobra 2009. g. rešenja starog zakona nisu prikazana u ovom Izveštaju iz dva razloga: 1) informacije o ovom zakonu su sadržane u Državnom izveštaju, i 2) tokom prethodnog perioda (od ratifikacije Protokola) nije bilo oružanih sukoba u Srbiji i okruženju, pa ni eventualne sporne odredbe nisu imale mnogo efekta u praksi.

Zakon o Vojsci Srbije usvojen je u decembru 2007. godine.²⁶ U završnim odredbama Zakona o Vojsci Srbije određeno je da propisi o vojnoj, radnoj i materijalnoj obavezi moraju biti usvojeni u roku od 90 dana od stupanja na snagu Zakona o Vojsci Srbije (čl. 196). Međutim, iako je taj zakon stupio na snagu još 1. januara 2008. godine, Zakon o vojnoj, radnoj i materijalnoj obavezi usvojen je tek krajem oktobra 2009. godine. On donosi određene novine koje će biti predstavljene na odgovarajućim mestima u ovom Izveštaju.

²⁵ Službeni glasnik RS, br. 88/2009

²⁶ Službeni glasnik RS, br. 116/2007

Proces regrutacije

Prema zakonodavstvu u Srbiji, vojna obaveza se sastoji od nekoliko faza koje vremenski slede jedna drugu. Prva faza u ispunjavanju vojne obaveze jeste regrutna obaveza, druga faza je obaveza služenja vojnog roka (predviđena je mogućnost da se ova obaveza zameni obavezom vršenja civilne službe, ali se lice i u tom slučaju tretira kao vojni obveznik), a treću fazu predstavljaju obaveza vršenja civilne službe i obaveze lica u rezervnom sastavu (čl. 3 Zakona o vojnoj, radnoj i materijalnoj obavezi, u daljem tekstu: ZVRMO).

Regrutna obaveza traje do odlaska na osluženje vojnog roka, a shodno članu 13. ZVRMO sastoji se od obaveza u vezi sa uvođenjem u vojnu evidenciju, lekarskim pregledima i psihološkim ispitivanjima, regrutovanjem i uputom na služenje vojnog roka.

Prva faza – uvođenje u vojnu evidenciju obavlja se početkom kalendarske godine u kojoj regrut puni 18 godina (čl. 15. ZVRMO). Dakle, skoro sva lica su u momentu uvođenja u vojnu evidenciju maloletna. Sledeća obaveza, obaveza vezana za obavljanje lekarskih pregleda radi ocene sposobnosti za vojnu službu, vrši se najranije u kalendarskoj godini u kojoj regrut navršava 19 godina. Dakle, na preglede odlaze punoletna lica, a ista je situacija i sa odlaskom na odsluženje vojnog roka jer se upućivanje na odsluženje vojnog roka vrši u godini kada lice navršava 19 godina života (čl. 25 ZVRMO).

Više ne postoji mogućnost da lice na sopstveni zahtev služi vojni rok pre početka kalendarske godine u kojoj navršava 19 godina a to znači da svako lice mora biti punoletno.

Tabelarni prikaz faza izvršenja vojne obaveze – prema novom Zakonu o vojnoj, radnoj i materijalnoj obavezi

faze u ispunjavanju vojne obaveze	uzrast prema zakonu o vojnoj, radnoj i materijalnoj obavezi
uvođenje u vojnu evidenciju	17–18 (od početka godine u kojoj se navršava 18 godina života)
lekarski i drugi pregledi i ispitivanja	min. 18 (najranije u kalendarskoj godini u kojoj navršava 19 godina, najkasnije 6 meseci pre upućivanja na služenje vojnog roka)
regrutovanje	min. 18 (nije propisan uzrast, ali se ne može obaviti pre lekarskih pregleda, dakle ne može pre 18 godina)
upućivanje na služenje vojnog roka	18–19 godina (najranije u kalendarskoj godini u kojoj navršava 19 godina; isto važi i za upućivanje na sopstveni zahtev)

Dokumenti za utvrđivanje starosti. Starost se utvrđuje na osnovu izvoda iz matične knjige rođenih. Ukoliko dete nije upisano u matične knjige neće biti upisano ni u evidencije koje se vode radi služenja vojnog roka.

Vanredno stanje

Uvođenje vanrednog stanja, uslovi i postupak proglašenja su definisani članom 200. Ustava RS, a ograničenja u domenu ljudskih prava koja mogu biti propisana za vreme važenja vanrednog stanja navedena su u čl. 202.

Nije predviđeno da se po naredbi predsednika Republike može smanjiti donja granica za upućivanje na služenje vojnog roka, tako da se maloletna lica ne mogu prinudno poslati na služenje vojnog roka ni u ratnom stanju, odnosno ne mogu se prinudno poslati da direktno uzmu učešće u neprijateljstvima.

Dobrovoljna regrutacija i zaštitne mere od dobrovoljnog stupanja u oružane snage

Prema Zakonu o vojnoj, radnoj i materijalnoj obavezi, minimalna starosna granica za upućivanje na služenje vojnog roka ista je kao i u slučaju kada regruta upućuju nadležne vlasti – služenje vojnog roka (dakle, fizičko uključivanje u oružane snage) počinje najranije u kalendarskoj godini u kojoj regrut puni 19 godina, što znači da maloletna lica neće moći da budu fizički integrisana u oružane snage ni u kom slučaju.

Zakon ne predviđa nikakve posebne garantije kojima bi se obezbedilo da ovo upućivanje bude zaista dobrovoljno, ali s obzirom na to da više ne postoji mogućnost da lice bude pre punoletstva upućeno na odsluženje vojnog roka, ove odredbe nisu ni potrebne. Isto se odnosi i na posebne odredbe o lekarskom pregledu.

Prigovor savesti

Prigovor savesti je vezan za odsluženje vojnog roka koje ubuduće jeste isključivo obaveza punoletnih lica pa neće biti posebno izložene norme kojima se ono reguliše.

Vojne škole

Službom u Vojsci Srbije, u pogledu prava i obaveza uređenih ovim zakonom, smatra se i školovanje državljana Republike Srbije za vojne dužnosti u vojnoškolskim ustanovama i drugo stručno osposobljavanje za oficire i podoficire (čl. 6 Zakona o vojsci Srbije).

U Srbiji se vojno obrazovanje odvija na Vojnoj akademiji u Beogradu i Vojnoj gimnaziji. Vojna akademija je ustanova za visoko obrazovanje i nju pohađaju punoletna lica. Vojna gimnazija je ustanova srednjeg obrazovanja. Vojna gimnazija je namenjena samo dečacima koji su završili osnovnu školu, što odgovara uzrastu od 14 i po do 15 i po godina. Nakon završetka školovanja u Vojnoj gimnaziji, obavezni su da svoje obrazovanje nastave u skladu sa potrebama Ministarstva odbrane Republike Srbije. Učenici Vojne gimnazije imaju status vojnog lica u skladu sa zakonom o Vojski Srbije, a njihov prijem i upis u školu smatra se stupanjem u vojsku.

Na Vojnoj akademiji je u školskoj 2007/2008. po prvi put upisano 30 devojaka. Devojke i mladići imaju isti nastavni plan i program. Uslov za upis na Vojnu akademiju definiše se konkursom. Konkurs za školsku 2009/2010. godinu, kada je u pitanju starosna granica, predviđa kao uslov

Napomena:

Očekuje se da će Narodna skupština RS do kraja 2010. godine doneti odluku o ukidanju obaveznog služenja vojnog roka.

da su kandidati mlađi od 1988. godišta, tj. da imaju manje od 21 godine, a ne određuje se minimalna starosna granica. Ali, kandidat treba da ima završenu četvorogodišnju školu, odnosno da pohađa četvorogodišnju školu (s obzirom na to da se konkurs raspisuje u toku jedne školske godine za narednu školsku godinu smatramo da se to odnosi samo na učenike završne godine (iako to nije eksplicitno rečeno). Kada završe srednju školu, učenici u Srbiji imaju 18 godina.

Smatramo da ovakvo uređenje srednjeg vojnog obrazovanja nije u skladu sa ostalim odredbama koje regulišu služenje vojnog roka kao i da nisu u skladu sa standardima postavljenim u Fakultativnom protokolu. Naime, iako se prema ZVRMO lice najranije upućuje na služenje vojnog roka u godini kada navršava 19 godina, kako smo već napomenuli, i školovanje u vojnoj gimnaziji smatra se služenjem vojne službe a jedna od dodatnih obuka koje se dobijaju tokom školovanja je vojna obuka uz nošenje oružja.

Promovisanje javnog značaja principa Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima deteta o učešću dece u oružanim sukobima

Fakultativni protokol, kao i njegovi principi odnosno pravila, nisu poznati široj javnosti. Samo u uskostručnim krugovima i među onima koji se bave ljudskim pravima raspravlja se i radi na podizanju starosne granice regrutacije.

Mirovno obrazovanje

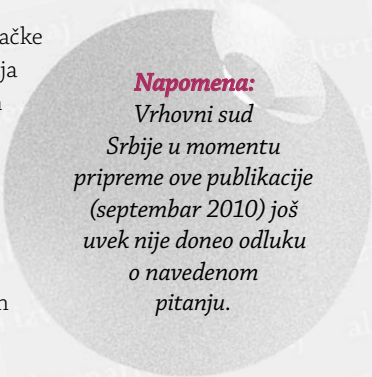
Novi Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja²⁷ baziran je na principima koji su u velikoj meri usklađeni sa principima sadržanim u članu 29 Konvencije o pravima deteta. Za sada, u okviru škola postoji mogućnost da deca kao jedan od izbornih predmeta imaju građansko vaspitanje koje se, između ostalog, bavi tolerancijom i mirnim rešavanjem sukoba. Istraživanje koje je Centar za prava deteta sproveo tokom 2009. godine u 5 opština u Srbiji na uzorku od preko 1000 ispitanika

²⁷ Službeni glasnik RS, br. 72/2009

srednjoškolskog uzrasta²⁸ pokazalo je da deca i omladina u Srbiji još uvek pokazuju skromno interesovanje za sticanje novih znanja vezanih za toleranciju i nenasilje. Tako je svega 7,4% dece i mladih do 19 godina izrazilo interesovanje za radionice tog tipa ukoliko bi bile organizovane pri lokalnim kancelarijama za mlade.

Poslednjih 10 godina u Srbiji i okruženju nije bilo ratnih sukoba. Međutim, još uvek postoji podrška nasilnom rešavanju sukoba i prilično razvijena militantna kultura. Kriza kroz koju prolazi društvo u Srbiji, sada već 30 godina, sa jačim ili slabijim intenzitetom, dovela je do urušavanja sistema vrednosti i gubitka uloge suštinskog autoriteta porodice i obrazovnih institucija u odnosu na decu. Čini se da je zbog toga veći uticaj drugih autoriteta na formiranje stavova dece.

Manifestacije takvog stanja su veoma česte: navijačke grupe koje prilikom svakog sportskog događaja izazivaju nasilje i na sportskim terenima i van njih, organizacije poput „Obraza” i „Nacionalnog stroja” koje otvoreno pozivaju na nasilje prema neistomišljenicima i sl. Tokom jeseni 2009. godine, zbog incidenata koje izazivaju ove grupe, pretnji nasiljem na najavljenom Paradi ponosa (koja nije održana jer je Ministarstvo unutrašnjih

Napomena:
Vrhovni sud
Srbije u momentu
pripreme ove publikacije
(septembar 2010) još
uvek nije doneo odluku
o navedenom
pitanju.

²⁸ Istraživanje „Interesovanja i potrebe mladih za programskim sadržajima u lokalnoj zajednici” sprovedeno je u okviru projekta „Učešće mladih u kreiranju programa lokalnih kancelarija za mlade” koji je Centar za prava deteta realizovao u saradnji sa 5 opština u Srbiji i Nemačkom organizacijom za tehničku saradnju GTZ (GmbH) – projekat „Transformacija sukoba i osnaživanje mladih” i Ministarstvom omladine i sporta Republike Srbije.

poslova procenilo da nije u mogućnosti da obezbedi sigurnost učesnika u centru grada) i ubistva francuskog navijača u Beogradu, Javno tužilaštvo je pokrenulo inicijativu pred Vrhovnim sudom za zabranu rada ovim organizacijama. Epilog još uvek ne znamo, ali smatramo da se formalnom zabranom rada ovih organizacija neće postići željeni efekat i da na taj način država neće steći kontrolu nad ovim ekstremnim grupama.

Stavovi dece

Istraživanje koje je sprovedla Dečja koalicija tokom 2009. godine obuhvatilo je stavove dece i o nekoliko pitanja koja su relevantna za Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o učešću dece u oružanim sukobima.

Prva grupa pitanja se ticala njihovog razumevanja i stavova vezanih za civilno služenje vojnog roka.

Deca koja su učestvovala u fokus grupama nisu umela da objasne šta je civilno služenje vojnog roka. Ali, kada im je objašnjen taj pojam izrazila su odobravanje te mogućnosti, iako dečaci koji su učestvovali uglavnom nisu zainteresovani da je iskoriste. Osim toga, civilno služenje vojske neki vide i kao mogućnost da se bez velikih troškova urade neki društveno korisni poslovi. Zanimljivo je da su u svim fokus grupama potpuno podržali ideju o profesionalizaciji vojske: „Postoje ljudi koji se lože na vojsku i pucanje, i molim lepo, neka se oni onda zaposle tako, realno treba nam neko takav za odbranu zemlje”, „Ne može država da bude bez te vojne sile, to mora da postoji, a onda je najbolje da to budu oni koji to stvarno žele”.

Kao najznačajnije koristi od redovnog služenja vojske, učesnici su navodili priliku za sazrevanje, osamostaljivanje („čeličenje”) i sticanje nekih znanja i veština, kao i priliku da nauče da barataju oružjem za slučaj da u nekoj situaciji stvarno zatreba da brane domovinu ili goli život („*Bolje da zna da rukuje puškom ako izbije neki rat, nego da tu samo stoji*”).

Odnos dece prema oružju. Većina dece je ispoljila nezainteresovanost za nošenje oružja, ili čak i otpor prema tome. Manji broj dece, uglavnom dečaka, izjavili su da bi voleli da imaju oružje u kući jer bi se tada osećali sigurnije (za „ne daj Bože”). Ipak, među decom dominira nelagoda u vezi sa držanjem oružja u rukama („*Pa ja bih mogla da ponese neko oružje, ali ako bih se našla u nekoj situaciji, ja ne bih znala kako da ga upotrebim, oduzela bih se*”, „*Meni deda kaže da bi trebalo da nosim oružje nekada kad idem pored nekih likova, ali ja se plašim jer ima tako nekih situacija kad čovek nesvesno reaguje*”, „*Ako radim kao policajka, rado bih imala jer bi mi to bio posao, ali inače ne*”).

Svest dece o štetnosti učešća u oružanim sukobima i sličnim militantnim aktivnostima. Imajući u vidu da aktivnosti navijačkih, militantnih i drugih nasilih grupa mogu da utiču na formiranje stavova dece, bilo je od interesa da vidimo kako deca vide ove grupe i šta misle o njima, njihovim članovima i njihovom delovanju.

Navijačke grupe. Deca su kao dobre strane navijačkih grupa videla zajedništvo i pretpostavljenu solidarnost među članovima grupe, kao i osećaj podrške koju pružaju timu za koji navijaju. Loše strane navijačkih grupa vide u nasilju i destrukciji („*Igračima se podiže adrenalin kad vide da ti pevaš i navijaš za njih, a ne kad vide da lomiš stolice*”).

Najveći broj dece koja su učestvovala u fokus grupama u potpunosti je stavio znak jednakosti između navijača i huligana. Naveli su da navijači

kojima je zaista do sporta i vole svoj klub uglavnom ostaju kod kuće ispred televizora i ne idu na stadione. Tipični navijači, prema viđenju dece, nose boje svog kluba, najčešće navijački šal, okupljaju se u velikim grupama na dan utakmica i traže kavgu s protivničkim navijačima i slučajnim prolaznicima, ili se izivljavaju na imovini (tuđim kolima, semaforima, kioscima). (*„Huligani su oni koji ne uživaju u tom sportskom duhu, nego idu da nanesu neku štetu”, „Kad zvižde na druge himne, to je isto neko huliganstvo”, „Kako on može da unese baklju ako stoji policajac na ulazu, to je nemoguće ako ne stoje klubovi iza njih”, „Agresivni su, previše se protive međusobno, smeta im da bilo ko drugačije misli”, „Svi ti navijači su na nekim drogama”, „Najgori su navijači ***, idu ulicom, nose šalove, pevaju navijačke pesme, skaču po autobusu posle utakmice”*).

Pitali smo decu da li znaju kako bi mogli da postanu član neke navijačke grupe kada bi bili zainteresovani za to. Zanimljivo je da je na ovo pitanje u svim fokus grupama dobijen isti odgovor: od kandidata i zainteresovanih za priključenje nekoj navijačkoj grupi očekuje se da se prvo dokažu, tj. da u nekoj akciji pokažu svoju spremnost na kriminalne i opasne radnje (*„Moraš da budeš pozvan, da znaš te ljude, da se dokažeš, samo tako možeš da uđeš”, „Taj vođa grupe vidi da je neko budala i da ima čuke za razne stvari što mu on naredi, i onda ga primi”*).

Nakon jednog incidenta tokom fudbalske utakmice kada je policija intervenisala, jedan od navijača je napao policajca i naneo mu povrede. Osuđen je u prvom stepenu na kaznu zatvora u trajanju od 10 godina. Postupak po pravnim lekovima je još uvek u toku. Ovu kaznu je jedan broj navijačkih grupa ocenio kao prestrogu, a nezadovoljstvo se izrodilo u akciju „Pravda za *****”. Učesnicima fokus grupa postavljeno je pitanje kakav je njihov stav o navedenoj akciji. Gotovo niko ne podržava ono

što je ovaj navijač uradio (izuzetak je jedna devojčica koja smatra da je policajac u civilu provocirao i dobio što je zaslužio), ali isto tako većina misli da mu je određena previsoka kazna, jer dobio višu kaznu nego što se obično dosuđuje za npr. silovanje, „gaženje dece u saobraćaju” itd. („Ja ga ipak razumem, bio je tinejdžer, to su najgore godine, ludilo, ponese te društvo, situacija”, „Realno, to nije bio policajac, on je bio u klasičnom odelu i on je počeo da se bije s njima”, „On nije trebalo da mu nabije baklju u usta, ali on je reagovao samo branilački, ko zna šta mu je ovaj sve pričao”, „Kažu da on uopšte nije bio nasilan kao dete, jednostavno, ponela ga je ta atmosfera na utakmici, i desilo se”).

Postavili smo i pitanje da li su čuli za militantne grupe i pokrete sa izrazitim diskriminatornim stavovima prema različitim društvenim grupama i izrazitog nacionalističkog opredeljenja.

O ovim organizacijama deca malo znaju. Doduše, mnogi su čuli za Obraz, a poneko i za Nacionalni stroj, ali to sve uglavnom vezano za nedavne događaje oko otkazivanja Parade ponosa. Deca iz Svratišta nisu znala ni za jednu od ovih grupa po imenu, ali kad smo ih pitali za „skin heads”, stvar im je bila mnogo jasnija. („Uvatili su moju kevu skini i počeli da je šamaraju”, „Najviše ih ima u Studentskom parku, tamo su najgori, i kod Konja sede i piju”, „Moja drugarica je nosila dredove, pa su je zatvorili u kabinu WC-a i isekli joj dredove”).

Deca vide ove grupe jedino kao organizacije koje se zalažu za iskorenjavanje homoseksualnosti, i ne znaju ništa više o njihovom programu. Ovde su izuzetak jedino mladi iz jednog beogradskog naselja, koji su znali ponešto i o nacističkoj pozadini ovih grupa, ali sva druga deca vide organizacije poput Obraza prvenstveno kao grupe koje se bore da „sačuvaju obraz Srbije od pošasti homoseksualnosti” („Oni se zalažu protiv tih neprirodnih stvari, ali ima dosta njih koji koriste to da bi napravili neki kaos”, „Ima među

njima nekih dobrih koji stvarno žele da bude bolje Srbiji, ali ima i nekih koji su bukvalno huligani”, „Meni su realnije te grupe što žele da osvetljaju obraz, nego te navijačke što ‘oće da se tuku”). Niko od dece nije znao kako se pristupa ovim grupama.

Hteli smo da čujemo i da li smatraju da treba zabraniti rad ovim grupama, ali zbog nedostatka informacija, većina dece s kojom smo razgovarali nije imala jasan stav. Nekoliko dece se izjasnilo za zabranu ovih grupa zbog nasilničkog ponašanja, pretnji nasiljem i ispisivanje grafita na fasadama. Deca iz Svratista su se potpuno saglasila sa zabranom „skinsa” jer ih ugrožavaju i maltretiraju. Međutim, svi su izrazili nevericu u efikasnost mera zabrane („Nema ništa od toga, kako će da ih zabrane? Ako zabrane Nacionalni stroj, oni će sutra da se nazovu, šta ja znam, Narodni stroj”, „Ako ih ukinu da postoje stvarno, oni će otići na Internet”, „Ako zabrane navijače, ko će onda da ide na utakmice, a klubovima treba da neko ide na utakmice zbog novca”).

Internet i militantne grupe. Članovi Dečje koalicije su tokom septembra i oktobra 2009. godine analizirali 72 desničarske i 32 navijačke grupe na Fejsbuku (Facebook), među čijim članovima su i brojni maloletnici iz Srbije.²⁹

²⁹ Cilj ovog istraživanja je bio da se dobije uvid u brojnost takvih grupa i njihovog članstva, te da se istraže neke osnovne karakteristike tih grupa: dostupnost maloletnicima, teme kojima se bave, korišćeni rečnik, organizovanje kontakata i akcija članova, itd.

Istraživanje je obavljeno tako što su članovi Dečje koalicije potražili na Fejsbuku desničarske i navijačke grupe, popisali te grupe i prebrojali njihovo članstvo. Kriterijum za izbor grupa bilo je referisanje naziva grupe na nacionalne ili navijačke teme, ili na neki oblik diskriminacije. Na temelju ovako sačinjenog spiska, koordinator Dečje koalicije uradio je sadržinsku i strukturnu analizu ovih grupa.

Na Fejsbuku postoji veliki broj grupa koje imaju i prilično brojno članstvo – gotovo svaka grupa obuhvaćena ovom analizom ima četvorocifren broj članova a neke imaju i po nekoliko desetina hiljada članova. Najveće grupe na koje smo naišli su „Ajde da skupimo više ljudi nego što ih živi u Albaniji” i „Miloš Obilić je Srbin, nije Albanac”, koje imaju svaka po skoro sto hiljada članova.

Najviše članova imaju one grupe koje u nazivu nemaju ekstremne stavove. Međutim, bez obzira na eventualno odsustvo ekstremizma u naslovu, većina takvih grupa ima vrlo ekstremističke i nasilne sadržaje na svojim diskusionim forumima, sa mnogo poziva na nasilje, ubistva i brojne oblike nasilja.

Među analiziranim navijačkim grupama nije uočeno mnogo nasilnih stavova i tekstova, i uglavnom su to grupe koje se zaista bave bodrenjem svojih klubova i motivisanjem članova da dođu na utakmice i daju navijačku podršku. Ovdje su izuzetak brojne grupe koje se bave podrškom akciji „Pravda za ****”, a u čijim stavovima se ispoljava mržnja prema policiji.

Pristup grupama

Gotovo sve grupe koje smo analizirali, osim tri, bile su otvorenog tipa, tako da može da se učlani ko god želi. To ih čini vrlo dostupnima deci.

Radi uvida u prisustvo dece na desničarskim nasilnim grupama, obavili smo kvantitativno istraživanje među prijateljima jednog profila otvorenog radi obaveštavanja dece i mladih o programima koji se organizuju za njih u jednom beogradskom naselju. Uz pomoć administratora, na uzorku od

250 dece članova ove grupe analizirali smo članstvo u drugim grupama. Došli smo do podatka da je 44,4% dece učlanjeno u neku od Fejsbuk grupa koje pozivaju na nasilje. Međutim, ovi podaci moraju se uzeti sa rezervom jer to ne znači da je toliko mladih zaista spremno na nasilje. Na to upućuje nekoliko činjenica. Kao prvo, većina mladih uopšte ne analizira grupe pre nego što im pristupi, niti nakon uključjenja aktivno učestvuje u njima. O grupama u prvom redu zaključuju na temelju njihovog naziva i toga ko im je poslao poziv da se priključe, tako da većina i ne primeti koje sve stavove imaju grupe kojima se priključuju. Neretko je primećeno da je jedna te ista osoba čak učlanjena u Fejsbuk grupe sa dijametralno suprotnim stavovima (npr. u grupu koja promovise prijateljstvo sa Hrvatima i u grupu koja promovise neprijateljstvo prema Hrvatima).

Analizirane Fejsbuk grupe vrlo retko služe da bi se organizovali sastanci članova ili za pozivanje na učešće u akcijama van Interneta. Izuzetak je bila situacija sa pokušajem organizovanja Parade ponosa, na čije sprečavanje su pozivale brojne desničarske grupe na Fejsbuku.

Analiza ukazuje da je jedna od karakteristika analiziranih grupa kratak vek postojanja, jer ih administratori Fejsbuka gase ako dobiju pritužbe na njihov sadržaj. Ipak, mnogo ovakvih grupa neometano postoji šireći kulturu nasilja, mržnje i netrpeljivosti, zahvaljujući činjenici da ih niko ne prijavljuje i da srpski jezik izmiče Internet filterima za ograničavanje govora mržnje, koji su uglavnom podešeni na engleski jezik. Prilikom analize polne strukture članova grupa uočeno je da nema značajnih polnih razlika.

Obavezno regrutovanje

Komitet primećuje s uvažavanjem da se regruti šalju na odsluženje vojnog roka samo u kalendarskoj godini u kojoj navršavaju 19 godina života, kao i činjenicu da je delegacija tokom dijaloga takođe napomenula da Zakon o vojnoj, radnoj i materijalnoj obavezni izričito zabranjuje da se lica mlada od 18 godina priključuju oružanim snagama u svim okolnostima, uključujući i ratno i vanredno stanje.

Komitet preporučuje da država članica dopuni deklaraciju datu prilikom ratifikacije Protokola tako da obuhvati nove zakone.

Vojne škole

Iako prima k znanju informacije koje je država članica dala tokom dijaloga da postoji žalbeni mehanizam u okviru Ministarstva odbrane i Ministarstva obrazovanja, Komitet žali što se ipak čini da ne postoji nepristrasni mehanizam za žalbe za decu koja pohađaju Vojnu gimnaziju.

Komitet preporučuje da država članica obezbedi deci koja pohađaju Vojnu gimnaziju odgovarajući pristup nezavisnom žalbenom mehanizmu.

Obrazovanje o miru

Iako primećuje da je bilo inicijativa da se obrazovanje o miru uključi u građansko obrazovanje u osnovnim i srednjim školama, Komitet žali što su ovi predmeti izborni.

Komitet preporučuje, u skladu sa Opštim komentarom br. 1 o ciljevima obrazovanja, da država članica sistematski uključuje obrazovanje o miru u nastavne programe škola sa posebnim osvrtom na krivična dela obuhvaćena Fakultativnim protokolom.

Zabrana i srodna pitanja

Koalicija nevladinih organizacija nije došla do podataka i saznanja različitih od podataka koji su sadržani u Državnom izveštaju.

Krivično zakonodavstvo i važeći propisi

Iako konstatuje da u državi članici nema naoružanih grupa, Komitet izražava zabrinutost što nema izričitih odredbi kojima bi se inkriminisalo regrutovanje dece od strane naoružanih grupa koje se razlikuju od oružanih snaga države.

Komitet preporučuje da država članica unese u svoj krivični zakonik izričite odredbe kojima će se inkriminisati regrutovanje dece u naoružane grupe koje se razlikuju od oružanih snaga države.

Sudska nadležnost i ekstradicija

Komitet primećuje da se na osnovu odobrenja javnog tužioca Republike Srbije može vršiti ekstrateritorijalna sudska nadležnost. Međutim, Komitet izražava zabrinutost što krivično zakonodavstvo ne dozvoljava ekstrateritorijalnu sudsku nadležnost za sve slučajeve koji se pominju u članu 4, paragraf 2 Fakultativnog protokola. Štaviše, Komitet izražava zabrinutost što ekstrateritorijalna sudska nadležnost podleže kriterijumu dvostruke inkriminacije a ekstradicija podleže kriterijumu reciprociteta.

Komiteet preporučuje da država članica preduzme korake da obezbedi da domaće zakonodavstvo uspostavi i vrši ekstrateritorijalnu sudsku nadležnost za ratne zločine regrutovanja i korišćenja regrutovane dece u neprijateljstvima i dalje preporučuje da se uspostavi ekstrateritorijalna nadležnost za krivična dela po Fakultativnom protokolu bez kriterijuma dvostruke inkriminacije.

Zaštita prava dece žrtava

Ustav Srbije u čl. 35, u smislu zaštite ljudskih i manjinskih prava predviđa i pravo na rehabilitaciju i naknadu štete. Ovo pravo se odnosi i na pravo na „...naknadu materijalne i nematerijalne štete koju mu nezakonitim ili nepravilnim radom prouzrokuje državni organ, imalac javnog ovlašćenja, organ autonomne pokrajine ili organ jedinice lokalne samouprave”. Osim opštih odredbi koje se odnose na naknadu štete, sistem u Srbiji ne poznaje posebne mere zaštite i rehabilitacije dece koja bi bila uključena u regrutaciju pre punoletstva.

Pomoć za fizički i psihološki oporavak

Komiteta žali zbog oskudnosti informacija o merama koje su preduzete da se identifikuju deca koja ulaze u Srbiju, a koja su možda bila uključena u oružane sukobe u inostranstvu.

Komiteta preporučuje da država članica uvede mehanizme za identifikaciju dece, uključujući i azilante, izbeglice i decu bez pratnje koja su možda bila uključena u oružane sukobe u inostranstvu. Komitet dalje preporučuje da država članica preduzme mere da ovoj deci pruži odgovarajuću pomoć u cilju njihovog fizičkog i psihološkog oporavka i njihove socijalne reintegracije.

Međunarodna pomoć i saradnja

Srbija saraduje sa velikim brojem međunarodnih organizacija među kojima su UNICEF i OEBS ali, na planu sprovođenja ovog Protokola, Koaliciji organizacija civilnog društva nisu poznati konkretni projekti ili akcije usmereni u tom pravcu. Smatramo da je osnovni uzrok tome opadanje uticaja koji Vojska ima u Srbiji i činjenici da je praktično nemoguće da maloletnici budu uključeni u oružane sukobe, kao i činjenici da oružanih sukoba na teritoriji Srbije nije bilo od 1999. godine.

Međunarodna saradnja

Komiteo podstiče državu članicu da podrži multilateralne i bilateralne aktivnosti koje se bave pravima dece uključene u oružane sukobe, posebno promovišući preventivne mere, kao i fizički i psihološki oporavak i socijalnu reintegraciju dece koja su žrtve dela protivnih Fakultativnom protokolu.

Izvoz oružja

Komiteo podstiče državu članicu da u potpunosti primenjuje nacionalne zakone kojima se zabranjuje izvoz oružja kada je konačno određeno da zemlja za koju se zna da se u njoj regrutuju deca ili da deca mogu biti regrutovana i korišćena u neprijateljstvima.

Prilozi

Učešće dece u praćenju ostvarivanja Fakultativnih protokola uz Konvenciju o pravima deteta

Uvod

U septembru 2009. godine osnovana je Dečja koalicija za učešće u izveštavanju po Fakultativnim protokolima uz Konvenciju o pravima deteta. U njenom radu su učestvovali članovi kluba DX (grupa dece i mladih koja aktivno deluje u okviru Centra za prava deteta), deca iz beogradskih osnovnih škola koja su uključena u projekat 'Stvarnost i naše mesto u njoj', deca obuhvaćena programima organizacije VelikiMali, Centra za integraciju mladih, Kancelarije za mlade opštine Palilula i Centra za zaštitu odojčadi, dece i omladine u Zvečanskoj.

Za članove Dečje koalicije organizovan je seminar čiji je cilj bio upoznavanje sa temama obuhvaćenim Fakultativnim protokolima.

Nakon održanog seminara članovi Dečje koalicije su tokom oktobra 2009. g. obavili istraživanje u okviru kojeg su realizovali šest fokus grupa sa svojim vršnjacima. U fokus grupama je učestvovalo 53 dece i mladih između 12 i 18 godina, od čega 20 dečaka i 33 devojčice.

Putem fokus grupa dobijena su mišljenja i stavovi dece o obuhvaćenim temama, nivo njihove informisanosti o tim temama, i došlo se do informacija o tome kome bi se obratili ako bi se osetili ugroženo.

U okviru ovog istraživanja obavljena je i analiza uključenosti mladih iz jednog beogradskog naselja u razne Fejsbuk grupe.

Dvoje predstavnika Dečje koalicije predstavilo je dobijene rezultate Komitetu za prava deteta u Ženevi, 2. februara 2010. godine.

Nakon toga, od marta do juna 2010. godine održane su radionice u istim onim organizacijama i ustanovama u kojima je sprovedeno istraživanje putem fokus grupa, kako bi i sami učesnici fokus grupa bili upoznati sa dobijenim rezultatima. Osim toga, cilj ovih radionica bio je da se od učesnika prikupe ideje i preporuke za moguće akcije usmerene ka rešavanju uočenih problema. Održano je šest radionica, u kojima je učestvovalo ukupno 82 dece i mladih od 12 do 18 godina, od čega 49 devojčica i 33 dečaka.

Iz radionica je proisteklo ukupno 57 različitih predloga za moguće akcije na raznim nivoima, koje ovde predstavljamo grupisane po oblastima na koje se odnose.

Kako unaprediti sistem prevencije i zaštite dece od prodaje, dečje prostitucije i dečje pornografije

—dobijeni predlozi dece i mladih—

1. Šta očekujemo od države

- informisanje svih učenika o Fakultativnim protokolima uz Konvenciju o pravima deteta i izveštavanju države pred Komitetom za prava deteta;
- uvođenje stroge državne kontrole osnivanja i poslovanja agencija za manekene i fotomodele;

- pokretanje na državnom nivou nedelje borbe protiv eksploatacije dece;
- organizovanje kontrole dostupnosti pornografskih izdanja maloletnicima;
- oštro kažnjavanje dece koja se u školi snimaju mobilnim telefonima;
- upoznavanje dece sa zaštitnikom građana;
- izrada informativnog sajta za decu o svim stvarima koje se tiču Fakultativnog protokola o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji;
- animiranje sponzora da podrže nacionalnu akciju informisanja o opasnostima od trgovine ljudima, putem plakata i bilborda;
- uvođenje SOS telefona za talentovanu decu – žrtve eksploatacije;
- informisanje mladih o kaznenoj politici u oblasti proizvodnje i distribucije pornografije;
- snimanje obrazovnog filma za mlade o vrbovanju i trgovini ljudima.

2. Šta može da se uradi na nivou škole

- aktivno i obavezno uključenje škola u osmišljavanje edukacije o trgovini ljudima/decom i o bezbednosti preko Interneta, putem organizovanja akcija tokom školske godine;
- organizovanje stručnog osposobljavanja školskih psihologa i pedagoga da pruže deci informacije i zaštitu u slučajevima uznemiravanja preko Interneta, vrbovanja za sumnjive poslove i dečje pornografije;

- davanje informacija o trgovini ljudima i na časovima građanskog vaspitanja i na časovima veronauke;
- štampanje priručnika za roditelje o bezbednosti dece i opasnostima od trgovine ljudima, i deljenje tog priručnika u školama;
- organizovanje gostujućih predavanja pripadnika policije koji se bave sprečavanjem trgovine ljudima;
- učešće žrtava trgovine ljudima na gostujućim predavanjima;
- organizovanje projekcija dokumentarnih i obrazovnih filmova o trgovini ljudima;
- pokretanje teme o trgovini ljudima na časovima odeljenske zajednice;
- organizovanje roditeljskih sastanaka i tribina za roditelje o opasnostima koje vrebaju njihovu decu od trgovine ljudima;
- organizovanje dramskih radionica na kojima bi se učesnici uživali u ulogu žrtve;
- organizovanje psiholoških radionica u školama, protiv nasilja i ponižavanja;
- uvođenje seksualnog vaspitanja kao školskog predmeta;
- bolje informisanje dece u školama o Astri i drugim sličnim NVO;
- češće organizovanje gostovanja nevladinih organizacija koje se bave borbom protiv trgovine ljudima;

- informisanje mladih da trgovina ljudima nije samo trgovina organima (putem lifleta, brošura i sl);
- organizovanje video radionice sa snimanjem kratkih omladinskih filmova o trgovini ljudima.

3. Mogućnosti vršnjačkih aktivnosti

- organizovanje zajedničkih akcija sa učeničkim parlamentima na sprečavanju trgovine decom;
- pokretanje vršnjačkog savetovališta za borbu protiv trgovine ljudima i dečje pornografije;
- organizovanje vršnjačkih radionica i tribina o eksploataciji dece;
- organizovanje predavanja o trgovini ljudima u svratištu;
- jačanje vršnjačkih grupa koje bi savetovale o bezbednosti na Fejsbuku.

4. Kako se zaštititi u medijskom i sajber prostoru

- uvođenje SOS telefona za žrtve uznemiravanja preko Fejsbuka, putem kojeg bi mogli da se prijavljuju napasnici;
- pokretanje Fejsbuk grupe za zaštitu privatnosti na Internetu i informisanje o opasnostima preko neta;
- promocija sajtova koji informišu o bezbednosti na Internetu;
- edukacija roditelja o bezbednosnim pitanjima na Internetu;

- uvođenje šifre za korišćenje kućnog računara, kao i drugih bezbednosnih mera;
- uvođenje redovne policijske kontrole na Fejsbuku;
- uvođenje lekcija o bezbednosnoj kulturi na Internetu na časovima informatike;
- izrada dečje info publikacije o zaštiti privatnosti na Internetu;
- uvođenje TV emisije za decu i mlade koja bi se bavila informisanjem o raznim opasnostima na Internetu i van njega;
- emitovanje detaljnijeg obaveštenja o podobnosti filmova, pre početka njihovog emitovanja;
- u štampanim medijima uvesti detaljne informacije o filmovima na TV programu, sa naglaskom na opisu prikladnosti za prikazivanje deci;
- pravljenje crne liste sajtova i Fejsbuk grupa koje promovišu nasilje.

Kako sprečiti širenje „kulture nasilja”

—*dobijeni predlozi dece i mladih*—

- pooštravanje kazni za fudbalske huligane i navijačke incidente;
- kažnjavanje klubova čiji navijači učine neku štetu;
- angažovanje tajnih agenata da se uvuku u navijačke grupe i skupljaju dokaze iznutra;
- vaspitne akcije fudbalskih klubova namenjene agresivnim navijačima;
- organizovanje radionica podsticanja kreativnosti u navijanju;
- popularizacija treniranja borilačkih veština, kako bi se agresivnost kanalisala kroz sportska takmičenja;
- organizovanje sportskih susreta između navijačkih grupa, kako bi se smanjila agresivnost na ulici;
- edukacija o fašizmu i grupama koje šire kulturu nasilja;
- upoznavanje mladih sa pokretom skinhedsa i načinima zaštite;
- prisilno angažovanje registrovanih huligana na javnim radovima;
- upoznavanje dece sa sadržajem ekstremističkih grupa na Fejsbuku;
- pokretanje Fejsbuk grupe za edukovanje o nasilnim grupama;
- za mlade u sportskim klubovima uvesti povremeno nenajavljeno testiranje na korišćenje nedozvoljenih i štetnih supstanci.

Ujedinjene nacije

Ujedinjene nacije

Jezik originalnog dokumenta: engleski

Konvencija o pravima deteta

5. februar 2010.

Distribucija: Opšta

Komiteet za prava deteta

25. maj – 11. jun 2010.

54. zasedanje

Fakultativni protokol o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji

Lista pitanja koja treba uzeti u obzir prilikom razmatranja inicijalnog izveštaja Srbije (CRC/C/OPSC/SRB/1)

Državi ugovornici je postavljen zahtev da u pisanoj formi podnese dodatne i ažurirane informacije, ukoliko je moguće, najkasnije do 6. aprila 2010. godine.

Tokom dijaloga sa Državom ugovornicom Komitet može uzeti u obzir sve aspekte prava deteta sadržane u Fakultativnom protokolu. Trenutna lista pitanja pokriva samo neka od prioriternih za koja bi Komitet želeo dodatne informacije pre dijaloga.

1. Informisati Komitet o tome da li Krivični zakonik posebno definiše prodaju dece, dečju prostituciju i dečju pornografiju u skladu sa čl. 2 i 3 Fakultativnog protokola, i da li su slična krivična dela predviđena nacrtom Zakona o deci.
2. Naznačiti da li nacionalno krivično zakonodavstvo zabranjuje neodgovarajuće navođenje, u svojstvu posrednika, na pristanak da se usvoji neko dete, kršenjem važećih međunarodnopravnih instrumenata o usvajanju (član 3 (1) (a) (ii) Fakultativnog protokola), i naznačiti da li Država ugovornica ima nameru da ratifikuje Hašku konvenciju o zaštiti dece i saradnji po pitanju međudržavnog usvojenja iz 1993. godine.
3. Navesti na koji način se Nacionalni plan akcije za decu detaljno obraća svim oblastima pokrivenim Fakultativnim protokolom.
4. Navesti da li je Država ugovornica ustanovila ili učvrstila sistem za sveobuhvatno prikupljanje i analizu podataka o deci; ukoliko je moguće, dostaviti statističke podatke (razvrstane prema nacionalnosti, uzrastu, polu, etničkom poreklu, geografskoj lokaciji i socio-ekonomskom statusu) za godine 2007, 2008, i 2009. o:
 - a. broju prijavljenih slučajeva prodaje dece (naznačiti u koju svrhu), dečje prostitucije, dečje pornografije, dečjeg seks-turizma u koji su bili uključeni državljani Srbije, i dece trafikovane u i iz Republike Srbije, kao i unutar zemlje;
 - b. broju slučajeva prodaje dece, dečje prostitucije, dečje pornografije i dečjeg seks-turizma koji su bili istraženi, krivično gonjeni, i koje su bile kazne za učinioce, uz dodatne informacije o vidovima “follow-up”-a datim na ishod slučajeva; i

- c. broju dece žrtava dela opisanih u Protokolu kojima su obezbeđeni programi za oporavak i reintegraciju, kao i kompenzacija, kako je opisano u čl. 9, st. 3 i 4 Fakultativnog protokola.
5. Obezbediti informacije o sistemu i procedurama identifikacije dece koja su posebno u riziku od dela opisanih u Protokolu, uključujući decu Rome i ostale manjine, decu na smeštaju u ustanovama socijalne zaštite, decu ulice, izbeglice i decu koja traže azil, kao i one dece koja su već postala žrtve. Navesti mere koje su bile preduzete kako bi se obezbedio “child-friendly” sistem i procedure identifikacije i kako su ta deca zaštićena po Fakultativnom protokolu.
6. Informisati Komitet o tome da li je usvojen nacrt Zakona o socijalnoj zaštiti i da li uključuje članove usko specifične za decu kako bi se izašlo u susret potrebama dece žrtava zločina navedenih u Fakultativnom protokolu, uključujući socijalnu reintegraciju i fizički i psihološki oporavak, socijalne službe, skloništa za decu i telefonske linije za pomoć deci.
7. Obezbediti informacije o alokacijama ljudskih, tehničkih i finansijskih resursa Države ugovornice posebno namenjenih širenju informacija, podizanju svesti, prevenciji, zabranama dela i pomoći žrtvama, u vezi sa Fakultativnim protokolom.

Ujedinjene nacije

Jezik originalnog dokumenta: engleski

Konvencija o pravima deteta

5. februar 2010.

Distribucija: Opšta

Komiteet za prava deteta

25. maj – 11. jun 2010.

54. zasedanje

Fakultativni protokol o učešću dece u oružanim sukobima

Lista pitanja koja treba uzeti u obzir prilikom razmatranja inicijalnog izveštaja Srbije (CRC/C/OPAC/SRB/1)

Državi ugovornici je postavljen zahtev da u pisanoj formi podnese dodatne i ažurirane informacije, ukoliko je moguće, najkasnije do 6. aprila 2010. godine.

Tokom dijaloga sa Državom ugovornicom Komitet može uzeti u obzir sve aspekte prava deteta sadržane u Fakultativnom protokolu. Trenutna lista pitanja pokriva samo neka od prioritetnih za koja bi Komitet želeo dodatne informacije pre dijaloga.

1. Informacije o Zakonu o vojnoj, radnoj i materijalnoj obavezi usvojenom u oktobru 2009. godine, konkretno informacije o proceduri regrutovanja – naznačiti da li ovaj zakon zabranjuje pristup oružanim snagama licima mlađim od 18 godina u svim okolnostima, uključujući ratno i vanredno stanje. Ukoliko zabranjuje, da li Država ugovornica namerava da dopuni izjavu datu nakon ratifikacije?
2. Opisati važeće zakonske mere za zabranu i kriminalizaciju regrutacije ili učešća u oružanim grupama koje nisu snage Države ugovornice, u skladu sa čl. 4(2) Fakultativnog protokola.
3. Objasniti da li Država ugovornica može preuzeti ekstrateritorijalnu jurisdikciju nad ratnim zločinom mobilizacije ili regrutacije dece mlađe od 15 godina u oružane snage ili njihovu upotrebu za aktivno učešće u neprijateljstvima. Takođe u vezi sa ekstrateritorijalnom jurisdikcijom, pružiti informacije Komitetu o tome da li sudovi imaju nadležnosti u slučajevima prinudnog regrutovanja ili učešća u neprijateljstvima osobe mlađe od 18 godina ukoliko je počinjeno izvan granica Države ugovornice od strane ili protiv njenog državljanina.
4. Obezbediti dalje i ažurirane informacije o merama preduzetim s ciljem širenja informacija o Fakultativnom protokolu uključujući, ali ne i ograničavajući se na obrazovanje o ljudskim pravima kao deo nastavnog programa. Takođe, opisati ostale mere preduzete u cilju širenja informacije o Fakultativnom protokolu, posebno široj javnosti.
5. Pružiti informacije Komitetu o tome da li Vojna škola u Beogradu potpada pod nadležnost Ministarstva odbrane i da li učenici imaju status vojnih lica. Navesti uzrast u kome u vojnim školama započinju

vežbe s oružjem; pružiti informaciju o procentu diplomaca koji stupe u oružane snage i njihovom etničkom poreklu.

Informisati o istražnim mehanizmima i mehanizmima žalbi dostupnim deci koja pohađaju Vojnu školu, i to koliko često se ti mehanizmi koriste.

6. Informisati Komitet o tome da li nacionalno zakonodavstvo zabranjuje prodaju oružja u slučajevima gde je konačno odredište država za koju se zna da regrutuje ili već ima decu u oružanim snagama ili neprijateljstvima.

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

341.231.14-053.2(497.11)

342.726-053.2(497.11)

Praćenje i izveštavanje o pravima deteta u Srbiji

Urednik Ivana Števanović

Beograd : Centar za prava deteta, 2010

Beograd : Radunić

120 str. ; 20 cm

Tiraž 300

Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-83109-47-0

a) Prava deteta – Srbija

b) Deca – Međunarodna zaštita – Srbija

COBISS.SR-ID 178858508